

COUNCIL
OF EUROPE

CONSEIL
DE L'EUROPE

Educația în penitenciar

Recomandarea nr. R(89) 12
a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei,
adoptată la data de 13 octombrie 1989 și expunerea de motive

Strasbourg 1990

Traducere realizată de Ștefan Cristina
Direcția Generală a Penitenciarelor
din România

CUPRINS

Recomandare	3	Cap. VII: Învățământul profesional	36
Raport cu privire la educația în penitenciare	6	Componenta instructivă a muncii	36
Notă preliminară	6	Legături cu piața forțelor de muncă	36
Cap. I: Introducere	7	Educație pentru adaptabilitate	37
Coordonate	7	Șomaj	37
Participanți	7	Metodologia educației pentru adulți	38
Un concept mai amplu al educației	8	Cap. VIII: Biblioteci	39
Principalele teme ale raportului	9	Funcții asemănătoare cu cele ale	
Justificarea fondurilor necesare educației în		bibliotecilor publice	39
penitenciare	10	Aspecte educative ale bibliotecilor din penitenciare ..	39
Punctele comune ale educatorilor din		Pluralism cultural	39
penitenciare	11	Accesul la biblioteci	41
Cap. II: Obiectivele educației în penitenciare	13	Cap. IX: Educație fizică și sport	43
Dreptul de a se instrui	13	Importanța activităților fizice	43
Politica Consiliului Europei în materie de		Distincția dintre educație fizică (EF) și sport	43
educație a adulților	13	Obiective	44
Educația adulților în contextul carceral	15	Modalități de garantare a calității	44
Cap. III: Locul educației în cadrul regimului		Interacțiune cu lumea din exterior	46
penitenciar	17	Adaptări speciale	46
Eventuale conflicte între educație și regimul		Cap. X: Activități de creație și culturale	47
penitenciar	17	Creativitate	47
Contribuția educației	18	Activități culturale	47
Egalitate de statut și de salarizare pentru educație ..	18	Talente sub-dezvoltate în penitenciar	48
Atitudinea lucrătorilor din penitenciare față		Atracție exercitată de arte	49
de educație	19	Libertate de exprimare	49
Cap. IV: Participanți și motivație	21	Abordare non-elitistă și multiculturală	50
Deținuți elevi	21	Interacțiune cu lumea din exterior	50
Un concept dinamic al motivației	21	Cap. XI: Educație socială	51
Salarii	22	Conceptul de educație socială	51
Mediul fizic și social	22	Participare a diferitelor categorii de personal	51
Statutul educației în penitenciar	22	Informare	52
Un grad de autonomie pentru sectorul educativ	23	Aspecte afective și de comportament	52
Calificări	24	Cursul norvegian	53
Recrutarea și "piața educațională"	24	Pregătire morală în vederea liberării	53
Metode de predare	24	Studii sociale	54
Cap. V: Metode de educație pentru adulți	26	Metodologie flexibilă	55
Dezavantaje	26	Punerea în practică în penitenciar	55
Caracteristicile educației pentru adulți	26	Cap. XII: Relația dintre educația din exteriorul și	
Fluctuație mare a elevilor	27	cea din interiorul așezământului penitenciar	56
Învățământul în grupe mici și programe		Educație în exteriorul penitenciarului	56
individualizate	27	Educație de după liberare	57
Învățământ la distanță	28	Educație în penitenciar	58
Computere personale	29	Cap. XIII: Condiții pentru educație în	
Asocierea educației cu munca	29	Penitenciar	60
Evaluare	31	Personal	60
Cap. VI: Posibilități de instruire	32	Voluntari	61
Selectarea conținutului educației	32	Planificarea educației	62
Interacțiune cu lumea din exterior	32	Facilități	63
Diversitate	32	Acces	63
Învățământ elementar	33	Note	64
Deținuți a căror limbă maternă este diferită	35		

**RECOMANDAREA NR. R (89) 12 A COMITETULUI DE MINIȘTRI
AL STATELOR MEMBRE CU PRIVIRE LA EDUCAȚIE**

*(adoptată de Comitetul de Miniștri la 13 octombrie 1989,
în cadrul celei de a 429-a reuniuni a Miniștrilor Adjuncți)*

Comitetul de Miniștri, în conformitate cu art. 15.b din Statutul
Consiliului European,

Considerând că dreptul la educație este fundamental;

Luând în considerare importanța pe care o are educația în
dezvoltarea individului și a comunității;

Conștient fiind, în special, de faptul că un procent mare de
deținuți nu a cunoscut decât puține experiențe educaționale eficiente și
că, din acest motiv, are nenumărate nevoi în materie de educație;

Considerând că educația în penitenciar ajută la umanizarea
penitenciarelor și la ameliorarea condițiilor de detenție;

Considerând că educația în penitenciar este un mijloc important
de facilitare a întoarcerii deținutului în societate;

Recunoscând că în aplicarea practică a unor drepturi sau
măsuri, în acord cu recomandările următoare, pot să fie justificate
unele distincții între deținuții condamnați și deținuții aflați în detenție
preventivă;

Ținând cont de Recomandarea nr. R(87) 3 cu privire la regulile
europene pentru penitenciare și de Recomandarea nr. R(81) 17 cu
privire la politica de educare a adulților,

Recomandă guvernelor statelor membre să implementeze reguli care să se țină cont de cele ce urmează:

1. Toți deținuții trebuie să aibă acces la educație: aceasta trebuie să includă educația de bază, formarea profesională, activitățile de creație și culturale, educația fizică și sportul, educația socială și posibilitatea de a frecventa o bibliotecă;

2. Educația în penitenciar ar trebui să fie similară cu cea desfășurată în exterior, pentru categorii corespunzătoare de vârstă, iar posibilitățile de educare trebuie să fie cât mai multe;

3. Educația în penitenciar trebuie să aibă în vedere dezvoltarea în ansamblu a persoanei, ținându-se cont de mediul său social, economic și cultural;

4. Toți cei care sunt implicați în administrarea sistemului penitenciar și în gestionarea așezămintelor de detenție ar trebui, în măsura în care este posibil, să sprijine și să încurajeze educația;

5. Educația nu ar trebui să fie considerată ca fiind mai puțin importantă decât munca din cadrul regimului penitenciar, iar deținuții nu ar trebui să suporte prejudicii financiare dacă participă la activitățile de educație;

6. Ar trebui să fie întreprinse toate eforturile pentru a încuraja deținutul să participe, în mod activ, la toate formele de educație;

7. Ar trebui să fie puse în aplicare programe de perfecționare pentru a se asigura că educatorii din penitenciare adoptă metode de educație corespunzătoare adulților;

8. O atenție specială ar trebui să fie acordată deținuților care au dificultăți de citire și de scriere;

9. Formarea profesională ar trebui să tindă spre dezvoltarea mai vastă a persoanei, ținându-se cont de evoluția pieței forțelor de muncă;

10. Deținuții ar trebui să aibă acces liber la o bibliotecă bine dotată, cel puțin o dată pe săptămână;

11. Ar trebui să fie dezvoltate și încurajate educația fizică și sportul;

12. Ar trebui să se acorde o atenție deosebită activităților de creație și culturale, deoarece acestea oferă deținuților posibilități speciale de desfășurare și de exprimare;

13. În educația socială ar trebui să fie incluse elemente practice care să permită deținutului să-și gestioneze viața cotidiană din penitenciar, în scopul facilitării întoarcerii sale în societate;

14. Deținuților ar trebui să li se permită, pe cât este posibil, să participe la procesul de învățământ care se desfășoară în exteriorul penitenciarului;

15. Comunitatea exterioară ar trebui să se implice, cât mai mult posibil, în procesul educațional al deținuților, în cazul în care acesta se desfășoară în interiorul penitenciarului;

16. Ar trebui să se ia măsuri pentru a permite deținuților să-și continue educația după liberare;

17. Ar trebui să fie puse la dispoziția penitenciarelor credite, echipament și personal didactic, pentru a permite deținuților să primească o educație corespunzătoare.

RAPORT CU PRIVIRE LA EDUCAȚIA ÎN PENITENCIARE

Notă preliminară

Comisia de experți în educație în penitenciare a fost invitată să elaboreze nu doar o “recomandare”, ci și o “notă preliminară”. Aceasta este prezentată în capitolele ce urmează. În numeroase rapoarte ale Consiliului Europei, fiecare din cele 17 paragrafe ale recomandării este comentat sau dezvoltat separat. Comisia a apreciat că, dată fiind multitudinea aspectelor problemei, un plan rigid nu se potrivește cu prezentul studiu. Totuși, există o oarecare corespondență între paragrafele Recomandării enunțată mai sus și capitolele de mai jos. Paragrafele 1-3 reflectă, îndeosebi, analiza capitolului II, “Obiectivele educației în penitenciare”. Paragrafele 4-5 se raportează la capitolul III, “Locul educației în regimul penitenciar”. Paragraful 6 este consacrat motivației și participării, probleme care sunt abordate în capitolul IV. Paragraful 7, care subliniază necesitatea metodelor de educație corespunzătoare adulților, corespunde capitolului V. Următoarele șase paragrafe (8-13) se referă la domenii speciale ale educației în penitenciare și sunt studiate separat, în capitolele VI-XI. Paragrafele 14-16 tratează aspecte ale “Relațiilor dintre educația din exteriorul și cea din interiorul așezămintelor penitenciare”, care este și titlul capitolului XII. Ultimul paragraf (17), consacrat resurselor necesare educației în penitenciare, se regăsește în ultimul capitol (XIII), dar argumentele care justifică acordarea unor resurse importante sunt expuse mai pe larg în capitolul de introducere, la punctul 1.8.

Capitolul I: Introducere

Coordonate

1.1 Prezentul raport al Comisiei de experți în educația în penitenciare, compus dintr-o recomandare și o notă explicativă, a fost întocmit în conformitate cu decizia (CDPC/74/060484) de creare a comisiei, decizie care a fost preluată în 1984 de către Comitetul european pentru probleme penale (CDPC). Mandatul a constat din:

a). Anchetă cu privire la organizarea, orientarea și experiențele în educație în cadrul penitenciarelor, în statele membre ale Consiliului Europei, în special:

- i. instruirea din interiorul așezământului, care include: cursurile prin corespondență; biblioteca; formarea profesională (ateliere, ferme etc.); activități culturale și sportive;
- ii. instruirea în exteriorul așezământului (învățământ secundar, universitar, profesional etc.);
- iii. dispozițiile în vederea încurajării deținuților de a-și începe educația în penitenciar și de a o continua după liberare.

b). Elaborarea unei recomandări, care să fie însoțită de o notă explicativă cu privire la educația din cadrul regimurilor instituțiilor penitenciare.

Participanții

1.2. Comisia a avut șapte reuniuni la Strasbourg, în perioada octombrie 1984- octombrie 1988. Membrii săi au fost următorii:

<i>Austria:</i>	dl. Peter Ziebart (la toate reuniunile),
<i>Danemarca:</i>	dl. Henning Jørgensen (la toate reuniunile),
<i>Franța:</i>	dl. François Monereau (la prima reuniune) și dl. Alain Blanc (la reuniunile 2-7),
<i>Irlanda:</i>	dl. Kevin Warner (<i>Președintele comitetului</i>) (la toate reuniunile),
<i>Italia:</i>	dl. Luigi Daga (care reprezenta și Conferința europeană permanentă de probațiune) (la reuniunile 1-4 și a 6-a),
<i>Luxemburg:</i>	dl. Mil Jung (la prima reuniune) și dl. Alain Wagner (la toate reuniunile),

<i>Olanda:</i>	dl. Robert Suvaal (la toate reuniunile),
<i>Turcia:</i>	dl. Mustafa Yurdakul Altay (la reuniunile 1-2), dl. Huseyn Turgut (la prima reuniune) și dl. Mustafa Yucel (la reuniunile 3-7),
<i>Regatul Unit:</i>	dl. Arthur Pearson (la reuniunile 2-3) și dl. Ian Benson (la reuniunile 4-7).

Printre alți experți invitați să prezinte rapoarte cu ocazia unor reuniuni, putem să cităm pe d-na Marianne Hakansson (Suedia), pe dl. Ettore Gelpi (UNESCO) și pe d-na R. Mirandela da Costa (Portugalia). Comisia a fost ajutată în îndeplinirea sarcinii sale de către agenți ai Consiliului European, Secția probleme penale – de dl. Ekkehart Muller-Rappard, de d-na Aglaia Tsitsoura și de d-na Marguerite-Sophie Eckert, secretar al comisiei, precum și de dl. George Walker, din Direcția învățământ, cultură și sport.

1.3. În cadrul activității lor, membrii comisiei au elaborat un mare număr de rapoarte cu privire la diferitele aspecte ale educației în penitenciar. În cursul deliberărilor, au decis că este necesară și contribuția statelor membre ale Consiliului European, care nu sunt reprezentate în comisia de experți. Aceste țări au fost invitate, în 1987, să sublinieze principalele caracteristici ale sistemelor de educație în penitenciare și să informeze comisia despre orice proiect care poate prezenta un interes special. Comisia a apreciat ca fiind utile răspunsurile date de Belgia, Spania, Malta, Norvegia, Portugalia, Suedia și Elveția. În plus, a putut să dispună de documentele și de rapoartele celor două conferințe internaționale cu privire la educația în penitenciare, care au avut loc în Cipru și în Anglia, în vara anului 1984, ajutând considerabil la stabilirea ordinii de zi, încă de la început. De asemenea, exista o mai mare colaborare în 1988, atunci când comisia a înaintat un proiect al prezentului raport șefilor delegațiilor fiecărei țări membre a Consiliului European, pentru a le solicita observațiile în legătură cu acesta, înainte de a șaptea și ultima reuniune. Belgia, Cipru, Danemarca, Franța, Norvegia și Elveția au trimis răspunsurile lor, contribuind astfel foarte mult la clarificarea și definitivarea raportului.

Un concept mai amplu al educației

1.4. Între țările Consiliului European există diferențe mari în materie de cultură și de sisteme educative. De asemenea, sistemele penitenciare variază considerabil, la fel și definirea a ceea ce constituie educația în penitenciar, în cadrul administrației penitenciare. Totuși, în ciuda acestor diferențe, este posibil să se formuleze un număr de generalități în ceea ce privește educația în penitenciar. În conformitate cu coordonatele sale, prezentul raport tratează educația în penitenciar în sensul larg, incluzând rolul bibliotecilor, formarea profesională, activitățile culturale, educația socială, educația fizică și sportul, ca și materiile universitare

conținute în conceptele mai stricte ale educației. Termenii de “educator” și de “profesor” așa cum sunt folosiți în acest raport, indică personalul angajat să faciliteze activitățile deja menționate. În linii mari, termenul „profesor” se referă la persoana implicată în procesul de învățământ care se desfășoară în sala de clasă, iar termenul „educator” – la persoana implicată în educația pentru adulți, în sensul mai specializat. Termenul “sector educativ”, folosit frecvent în raport, desemnează nu doar spațiul dintr-un penitenciar în care se derulează principalele activități educative, ci orice loc sau orice persoană care participă la educația deținuților în sensul larg, în special în sălile de gimnastică, atelierile de formare profesională, săli de teatru, biblioteci etc.

Principalele teme ale raportului

1.5. Dat fiind sensul larg pe care comisia îl dă termenului de “educație”, este de așteptat ca și dezbaterile și sugestiile cuprinse în raport să fie la fel de vaste și de variate. Cu toate acestea, domină două mari teme complementare: în primul rând, faptul că educația deținuților trebuie, prin filozofia sa, prin metodele și conținutul său, să fie cât mai apropiată de cea mai bună educație care se oferă în exterior adulților; în al doilea rând, educația trebuie să caute în mod constant modalități care să permită deținuților să stabilească un raport cu lumea exterioară și să dea posibilitatea celor două grupuri (deținuți și populația din exterior) să interacționeze cât mai mult și cât mai constructiv cu puțință.

1.6. Prezentul raport încearcă să clarifice principiile importante în ceea ce privește educația pentru deținuți, dar reprezintă și intenția comisiei speciale de a viza aspectele concrete pe cât posibil. Astfel, sunt inserate numeroase exemple rezultate din experiența unor țări, precum și unele sugestii, să sperăm realiste. Aceste exemple sunt deseori menționate pe scurt, iar informații suplimentare pot fi obținute de la administrațiile respective sau din documentele citate. De asemenea, se consideră important să se cunoască problemele obișnuite existente, în speranța că vor fi găsite căi de soluționare. Convingerea comisiei, că acest raport ar fi mai util dacă ar fi concret și ar aduce exemple palpabile și dacă ar aborda probleme de principiu explică, în parte, natură discursivă a raportului.

1.7. Comisia are ferma convingere că fiecare țară vizează îmbunătățirea educației pe care o oferă deținuților, cel puțin în privința unor aspecte. În capitolul VI se subliniază importanța diversității în gama și în nivelurile educaționale disponibile deținuților, deoarece nevoile și situațiile acestora variază în mare măsură. Numeroase țări vor aprecia faptul că trebuie, de asemenea, să se acorde atenție unor aspecte, cum ar fi statutul educației în cadrul regimurilor penitenciare, metodele de predare aplicate, structurile de susținere pentru educatori, facilitățile disponibile etc. Este de notat faptul că, în numeroase țări, educația ocupă un loc

marginal în cadrul sistemului penitenciar, că nu are decât o contribuție limitată și beneficiază de resurse foarte mici. O astfel de critică poate fi adusă acolo unde educația se limitează doar la cursuri serale sau la alfabetizare, la care se adaugă învățarea prin corespondență pentru alte materii sau acolo unde predomină munca industrială, iar dezvoltarea personală sau elementele mai generale de educație lipsesc. "Activitățile de creație", descrise în capitolul X, trebuie să fie dezvoltate în numeroase așezăminte și sisteme penitenciare. Criteriile rezonabile sugerate în capitolele consacrate bibliotecilor și educației fizice sunt impropriu respectate în multe țări. În special, diferențele calitative enorme între educația deținuților în penitenciare și educația deținuților în exterior, așa cum au fost menționate în capitolul XII, pun serioase probleme educatorilor din penitenciare, ca și administratorilor de penitenciare.

Justificarea fondurilor necesare educației în penitenciare

1.8. Aproximativ 330.000 de persoane sunt deținute în penitenciarele țărilor membre ale Consiliului European. A argumenta în favoarea unei instruirii substanțiale, cuprinzătoare și de bună calitate pentru acești oameni, așa cum reiese din raport, duce imediat la justificarea aspectelor financiare și altor resurse necesare pentru a face acest lucru posibil. Comisia apreciază că se cuvine să se aloce pentru educația deținuților resurse importante, eventual superioare celor de care ar putea să beneficieze membrii comunității exterioare, și aceasta din mai multe motive. În primul rând, prin natura sa, penitenciarul nu se află în sfera normalului și, din numeroase puncte de vedere, distruge personalitatea. Educația, printre alte elemente ale sistemului penitenciar, este în măsură să facă această situație să pară mai puțin anormală, să limiteze întrucâtva prejudiciul pe care încarcerarea îl aduce oamenilor. În al doilea rând, există un argument care ține de echitatea socială: numeroși sunt deținuții ale căror experiențe din trecut în materie de educație au fost și foarte limitate și negative; astfel, având în vedere egalitatea în șanse, trebuie să aibă dreptul la o susținere specială, pentru a-și remedia situația defavorizată pe plan educațional. Se poate aminti un al treilea argument, acela al reabilitării: educația este în măsură să încurajeze și să ajute pe cei care se străduiesc să întoarcă spatele infracționalității. Ținând cont de o astfel de varietate de factori, analiza costuri/avantaje în ceea ce privește alocarea de resurse pentru educația deținuților este extrem de complexă, dar există o problemă izbitoare: costul educației în penitenciar tinde să fie foarte mic, în raport cu costul global al gestionării așezămintelor penitenciare (de altfel, și în raport cu costul general al infracționalității în societate). În special, costurile celor mai multe activități educative din penitenciar (referitor la spații, necesități financiare etc.) sunt sensibil comparabile cu cele ale activităților alternative, cum ar fi proiectele de muncă.

1.9. Comitetul apreciază că la educație trebuie să aibă prioritate deținuții cei mai defavorizați pe acest plan; în capitolul IV sunt subliniate dezavantajele cu care se confruntă numeroși deținuți. Desigur, nu toți deținuții se găsesc în această situație. În unele țări, un număr tot mai mare de oameni instruiți sunt încarcerați pentru infracțiuni legate de droguri sau din alte motive. În orice caz, educația are ceva de oferit tuturor deținuților, chiar dacă au prioritate deținuții care au beneficiat de puțină instruire. Toți au nevoie să compenseze efectele dăunătoare pe care încarcerarea le-a avut asupra lor, iar conceptul de “educație permanentă” presupune ca oamenii să învețe și să se dezvolte în toate etapele vieții.

Puncte comune între educatorii de penitenciare

1.10. După cum s-a mai arătat, comisia s-a confruntat cu diferențe considerabile între țări în materie de cultură, de sisteme educaționale și de sisteme penitenciare. În pofida acestui fapt, a constatat, cum au făcut-o și alții, că persoanele care lucrează în domeniul special al educației în penitenciar au multe puncte comune cu cei care lucrează în penitenciarele de dincolo de frontierele naționale. De fapt, educatorii de penitenciare din țări diferite, deseori, au mai multe lucruri de împărtășit între ei, decât au cei din alte domenii în aceeași țară. Acest schimb de experiență se poate aplica la identificarea și la abordarea problemelor comune. Datorită acestor puncte comune, comisia a considerat că sunt foarte importante mijloacele de realizare a schimbului de idei și de informații între educatorii de penitenciar din diferite țări, atât pentru administrații, cât și pentru practicanți. Comisia aprobă dorința Departamentului Penitenciare pentru Anglia și Țara Galilor de a extinde invitațiile către cadrele didactice de penitenciar din alte țări să frecventeze cursurile anuale de vară. Comisia a menționat și faptul că au avut loc câteva întruniri internaționale ale bibliotecarilor implicați în sistemul penitenciar. Sunt necesare mai multe schimburi de această natură, probabil sub egida unui comitet european permanent pe probleme de educație în penitenciar, posibil similar Conferinței Europene Permanente pe probleme de probațiune și de asistență post liberare sau Asociației de Educație Corecțională din America de Nord. O altă posibilitate o reprezintă o revistă internațională de educație în penitenciar. Dar, în această etapă, trebuie să se acorde prioritate unei conferințe europene care să vină în completarea prezentului raport și care să se axeze asupra problemelor ridicate de acesta.

1.11. Conștientă de numeroasele caracteristici proprii educației deținuților – caracteristici care se regăsesc peste tot, în pofida marilor diferențe naționale și culturale - comisia a considerat că raportul său ar putea fi util dacă ar circula printre cei implicați direct în educația deținuților, în loc să fie apreciat doar de către administrații. Acest lucru nu implică faptul că raportul este “literă de lege” sau un ghid complet de educație în penitenciare; mai degrabă a fost conceput

dintr-o conștientizare profundă a naturii speciale a educației în penitenciare și din speranța că acest raport poate să înlesnească, în unele privințe, reflecțiile și discuțiile din acest domeniu.

1.12. Membrii comitetului au dorit să li se consemneze aprecierea deciziei conducerii de a demara acest studiu și a ocaziei acordată de către Consiliul Europei membrilor comitetului de a se angaja într-un dialog internațional relevant propriei lor activități.

Capitolul II: Obiectivele educației în penitenciare

Dreptul la instruire

2.1. Obiectivele educației în penitenciare nu trebuie să fie mai puțin importante decât cele ale educației din exterior. Mai ales, obiectivele educației în penitenciare trebuie să fie aceleași cu cele ale educației pentru adulți (caracteristicile educației pentru adulți sunt descrise de-a lungul întregului raport, dar în special la punctul 5.2.). Serviciile de educație din penitenciare trebuie să aibă ca obiectiv, înainte de toate, facilitarea dreptului la instruire, de care beneficiază orice om și care constituie cheia desăvârșirii lui ca persoană.

2.2. Dreptul la instruire este definit în declarația adoptată la cea de a 4-a Conferință internațională a UNESCO cu privire la educația pentru adulți:

- dreptul de a citi și de a scrie;
- dreptul de a întreba și de a reflecta;
- dreptul la imaginație și la creație;
- dreptul de a citi despre mediul său și de a-și scrie memoriile;
- dreptul de a accede la resursele educative;
- dreptul de a dezvolta competențe individuale și colective.

Politica Consiliului Europei privitor la educația pentru adulți

2.3. În 1981, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a recomandat o politică de educație pentru adulți, printr-o abordare la fel de vastă și de dinamică, identificând-o, printre altele, ca fiind “un factor fundamental al egalității de șanse în domeniul educației și al democrației culturale”. În anexa la această recomandare se spune că “în privința obiectivelor politicii educației pentru adulți, este important:

1. să se considere educația pentru adulți ca fiind unul dintre factorii de dezvoltare economică și socială;
2. să se ia în considerare, în educația pentru adulți, persoana în totalitatea sa și în întreg contextul său social, economic și cultural și, în acest scop, să se diminueze în continuare discrepanțele între instruirea generală și formarea profesională;
3. să se integreze educația pentru adulți, în mod progresiv, în sistemul global al educației permanente, dezvoltând la toate nivelurile de

educație abordări și metode care să permită adulților să facă față diverselor nevoi educaționale, cu care se vor confrunta de-a lungul vieții;

4. să promoveze, cu ajutorul educației pentru adulți, dezvoltarea rolului activ și al atitudinilor critice, atât la femei cât și la bărbați, în calitate de părinți, de producători, de consumatori, de utilizatori ai mass-media, de cetățeni și de membri ai comunității;
5. pe cât este posibil și în conformitate cu situația națională, să raporteze dezvoltarea educației pentru adulți la modurile de viață, la responsabilitățile și la problemele adulților respectivi;
6. să stimuleze întreprinderile comerciale și industriale, ca și administrațiile și serviciile publice, să promoveze educația pentru adulți, ținând cont - în plus față de necesitățile tehnice - și de nevoile de instruire care țin de democrația industrială și de dezvoltarea socio-culturală;
7. să încurajeze cooperarea între organizațiile publice, voluntare și cele particulare de educație pentru adulți (inclusiv universitățile) și alte instituții de educație și servicii sociale, în domenii ca: sănătate, calitatea vieții și a mediului, locuințe, loc de muncă, familie, cultură și timp liber;
8. să sprijine cercetarea în domeniul educației pentru adulți având în vedere crearea de activități și de locuri de muncă, în special a acelor care să răspundă nevoilor sociale neacoperite de întreprinderile private sau de sectorul public.” (1)

- 2.4. Proiectul nr.9: “Educație pentru adulți și dezvoltare comunitară” reprezintă unul dintre experimentele patronate de Consiliul pentru cooperare culturală. În raportul cu privire la acest proiect, educația pentru adulți este percepută ca fiind, mai degrabă, participativă și bazată pe experiențe directe, decât o absorbție pasivă de cunoștințe sau de deprinderi; este un mijloc prin care oamenii explorează și descoperă identitatea de sine și de grup. În declarația adoptată la Conferința finală a Proiectului nr.9, s-a recomandat ca: “educația pentru adulți și educația permanentă să fie considerate un drept al omului și o premisă, nu numai pentru adaptarea oamenilor la transformările rapide ale societății, dar și pentru a le da posibilitatea să profite din plin de

capacitatea de a-și modela propria existență și de a avea un rol activ în procesul de dezvoltare”. În acest context, dezvoltarea a fost considerată în sensul larg al progresului social, economic și cultural. (2)

Educația pentru adulți în contextul carceral

2.5. Sarcina principală a educatorilor care se ocupă de deținuți este aceea de a face eforturi ca educația în penitenciare să fie echivalentă cu educația pentru adulți din exterior. Cu alte cuvinte, educația în penitenciar are o valoare intrinsecă, indiferent de obiectivele sistemului penitenciar. Această abordare se potrivește oricărui sistem penitenciar din țările membre ale Consiliului Europei.

2.6. Totuși, trebuie să se țină seama și de contextul carceral în care se desfășoară procesul de educație pentru adulți. Privarea de libertate produce suferințe și o degradare a personalității, iar educația poate să joace un rol important în limitarea acestor consecințe. De fapt, efectele nefaste ale detenției – depersonalizarea, instituționalizarea, desocializarea – sunt cele care justifică, în beneficiul educației în penitenciare, desfășurarea unor resurse și eforturi mai mari decât cele de care beneficiază societatea, în general. O educație reală pentru adulți poate să contribuie, într-o oarecare măsură, la normalizarea situației anormale, care este detenția.

2.7. De asemenea, educația în penitenciare este, uneori, considerată un mijloc de socializare sau de re-socializare, ceea ce poate constitui un obiectiv justificat, dar cu condiția să nu impună indivizilor un comportament. O adevărată educație presupune respectarea integrității și a libertății de opțiune a elevilor. Educația poate să le stimuleze potențialul pozitiv și să-i facă să conștientizeze noi posibilități. În această privință, educația poate să-i ajute să se decidă ei înșiși să renunțe la delincvență.

2.8. Deși este normal ca educatorii să-și stabilească principalele obiective în profesia lor, așa cum s-a descris mai sus, este important să se recunoască faptul că nu este nevoie să existe contradicții fundamentale între obiectivele educaționale și cele ale întregului sistem penitenciar. De fapt, ar trebui să fie complementare, cum sunt și obiectivele de tratament din cadrul regimurilor, adoptate în conformitate cu versiunea revizuită a *Regulilor europene de penitenciar*:

“64. Încarcerarea, prin privarea de libertate, este ea însăși o pedeapsă. Astfel, condițiile de detenție și regimurile penitenciare nu trebuie să agraveze suferința inerentă, decât în cazul în care menținerea ordinii justifică izolarea.

65. Trebuie să fie întreprinse toate eforturile pentru a se asigura că regimurile din așezămintele penitenciare sunt stabilite și gestionate astfel încât:

- a). să asigure condiții de viață compatibile cu demnitatea umană, la standarde acceptabile în comunitate;
- b). să reducă la minimum efectele dăunătoare ale detenției și diferențele dintre viața carcerală și viața în libertate, care tind să diminueze respectul de sine și simțul responsabilității;
- c). să mențină și să consolideze legăturile deținuților cu membrii familiei și cu lumea din exterior, în interesul ambelor părți;
- d). să ofere deținuților posibilitatea de a-și îmbunătăți cunoștințele și competențele care le vor spori șansele de a se reintegra în societate, după liberare". (3)

2.9. În orice situație, educatorii adulților trebuie să facă față contextului în care muncesc și să acorde atenție nevoilor speciale cu care se confruntă, iar această adaptare capătă un interes deosebit în mediul carceral. Mare parte din acest raport este consacrată ilustrării și examinării problemelor specifice educației în penitenciare. În orice caz, profesorii și educatorii care lucrează în penitenciare, ca și în alte profesii, trebuie să-și stabilească, cu prioritate, obiectivele și orientarea, în funcție de domeniul lor de activitate. Din această cauză, în prezentul raport se pune accentul pe obiectivele educaționale acceptate și pe abordări. Astfel, scoțând în evidență un principiu de bază al domeniului lor, cel al educației pentru adulți, educatorii din penitenciare se străduiesc să ofere deținuților posibilitatea de auto-îndreptare, de creștere a stimei de sine și a încrederii în sine, într-o manieră precizată în definiția dată de UNESCO, cu privire la dreptul de a se instrui.

2.10. Comisia specială de experți privind educația în penitenciare a subliniat o orientare sau o perspectivă a educației inspirată din domeniul educației din exterior și care poate fi diferită din perspective penale, dar care afirmă faptul că o asemenea abordare reprezintă probabil cea mai mare contribuție pe care educația o poate aduce la starea generală de bunăstare a deținuților și a regimurilor penitenciare. Atunci când deținuții vor înțelege că instruirea acordată este de înaltă calitate, că îi respectă și le oferă opțiuni și un scop și că nu încearcă să-i manipuleze, vor participa în mod voluntar și astfel vor avea șanse de dezvoltare personală.

Capitolul III: Locul educației în cadrul regimului penitenciar

Eventuale conflicte între educație și regimul penitenciar

3.1. Tipul de educație pentru adulți, așa cum a fost descris mai sus, constituie singura formă de educație utilă și eficientă. Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că pot exista conflicte între urmărirea obiectivului educațional și regimul penitenciar, având în vedere faptul că educația se concentrează mai mult pe potențialul uman și încurajează participarea și opțiunea. Sistemele de siguranță se axează deseori într-o mai mare măsură pe ceea ce este negativ în oameni și caută să le țină sub control comportamentul. Totuși, aceste contradicții nu sunt ireconciliabile, iar un serviciu educativ poate să ofere opțiuni constructive pentru regimurile penitenciare.

3.2. Comisia a apreciat că tensiunile de această natură trebuie să fie abordate astfel încât să poată fi soluționate. Penitenciarul este deseori descris ca fiind o instituție „totală”. Deținutul poate să fie privat de orice responsabilitate în ceea ce privește gestionarea propriei sale existențe. În unele domenii, sectorul educativ și penitenciarul pot avea păreri divergente cu privire la metodele de gestionare a deținuților. Un studiu norvegian (4) atestă faptul că, atunci când există un conflict de interese între educație și penitenciar, cele care pierd sunt interesele educaționale. O parte dintre problemele cu care se confruntă cadrele didactice și care sunt menționate în acest studiu sunt următoarele:

- ◆ transferul unui deținut dintr-un așezământ în altul poate să fie pus în aplicare, fără să se țină cont de continuitatea studiilor;
- ◆ unele măsuri disciplinare adoptate de administrația penitenciară pot să determine ca un cursant să fie privat de cursuri pentru o perioadă de timp;
- ◆ poate să fie dificil să se realizeze activități în exteriorul așezământului, chiar dacă fac parte integrantă din instruire (excursii etc.);
- ◆ spațiile suprapopulate și uneori inadecvate pot afecta procesul de predare;
- ◆ urmarea tratamentului medical.

Contribuția educației

3.3. Deși pot exista diferențe justificate între obiectivele primordiale ale educației și cele ale penitenciarului, în practică, educația este cea care contribuie la disciplină și la siguranță în penitenciar. Aceasta, deoarece activitățile educative îi ajută pe cei încarcerați să se destindă, să-și elibereze tensiunile, să se exprime și să-și dezvolte aptitudinile mentale și fizice. O instruire bună se răsfrânge asupra calităților și asupra potențialului pozitiv al cursanților; îi face să se simtă mai umani; îi leagă de societatea din afara penitenciarului.

În consecință, penitenciarul devine mai suportabil, efectele sale dăunătoare asupra personalității sunt diminuate, iar sănătatea și siguranța deținuților se îmbunătățesc, deoarece stimularea fizică și cea mentală sporesc. Această situație facilitează gestionarea penitenciarului, dar solicită și o reacție în schimb, din partea regimului. Pentru a se bucura de succes, educația în penitenciare are nevoie ca deținuții să beneficieze de un oarecare grad de libertate: un spațiu fizic și posibilități de mișcare și de interacționare, un spațiu psihologic în care să se poată simți autonomi și să poată avea opțiuni, precum și posibilitatea de a-și exprima gândurile și sentimentele.

Egalitate de statut și de recompensă pentru educație

3.4. Educația pentru adulți poate avea un rol însemnat dacă participarea este voluntară. Trebuie să se facă eforturi pentru a permite deținuților să aleagă între studii și activitățile productive. În cadrul regimului penitenciar, educația trebuie să aibă cel puțin același statut cu activitatea productivă și să beneficieze de o susținere materială egală. Deținuții nu trebuie să sufere din punct de vedere financiar pentru că s-au decis să urmeze cursurile și, în consecință, cele două activități ar trebui să fie remunerate conform aceluiași barem, așa cum se întâmplă în Irlanda și în Danemarca. Cei care optează pentru educație nu trebuie să beneficieze în mai mică măsură de programele de liberare decât ceilalți. Comisia specială de experți pe probleme de educație în penitenciare a constatat cu satisfacție că un principiu similar a inspirat noile reguli europene de penitenciare, adoptate de către Comitetul de Miniștri, în 1987. Regula 78 enunță: "Educația trebuie să fie considerată ca fiind o activitate a regimului penitenciar, la fel ca și activitatea productivă – cu același statut și cu aceeași remunerație de bază, cu condiția ca ea să fie integrată în orarul normal de activități și să facă parte integrantă din programul autorizat de tratament individualizat". (5)

3.5. Din nefericire, în prea multe penitenciare, educația are încă un rol marginal, fiind limitată, în mare parte, la "cursurile serale". Din punct de vedere al comisiei, educația pentru deținuți este o activitate normală de zi, care trebuie să aibă un scop și sprijin material așa cum au și atelierele. Sunt posibile conflicte de

altă natură, deoarece educația și activitățile productive se pot afla în concurență. Totuși, aceste conflicte vor fi benefice, dacă presiunile obligă la modernizarea atât a muncii din ateliere, cât și a activităților educative. La fel de importantă este atitudinea gardienilor din penitenciare; gardienii pot fi ostili față de educație, deoarece văd în aceasta un mijloc prin care deținuții se sustrag de la muncă. Recunoașterea deplină, oficială a faptului că educația este o activitate la fel de importantă ca și munca poate duce la depășirea acestor probleme. Este util să se găsească metode prin care ofițerii de penitenciar să fie cooptați în derularea unor activități educaționale, iar în timpul cursurilor de instruire a personalului să se pună accent pe beneficiile educației. Trebuie să existe o recunoaștere unanimă a faptului că munca și instruirea constituie activități complementare, fiecare dintre ele oferind în moduri diferite un scop pentru împlinire personală și profesională.

3.6. Dacă educația urmează să primească un statut egal cu cel al activităților productive în politica sistemului și în cadrul regimurilor penitenciare, este necesar ca și responsabilii cu administrarea pedepselor să fie sensibili la nevoile și la activitățile deținuților în materie de educație. De exemplu, trebuie să se facă eforturi ca deținuții care doresc să urmeze cursuri de învățământ, să fie repartizați în penitenciare în care să beneficieze de un învățământ de calitate. Acolo unde este posibil, să se încerce evitarea întreruperii participării la cursuri, activități culturale etc. datorată transferului într-un alt penitenciar. Deși insistăm pe necesitatea de a oferi educației un loc în timpul orelor normale de lucru considerăm, de asemenea, că aceasta poate avea o contribuție importantă și în alte ore, sub formă de manifestare constructivă, în timpul perioadelor de relaxare și de studiu în timpul perioadelor de izolare.

Atitudinea supraveghetorilor din penitenciare față de educație

3.7. Problema pusă de unii supraveghetori care au rezerve cu privire la educație, oricare ar fi motivul, nu este de neglijat și este destul de răspândită pentru a i se acorda atenție. Se poate ca ei să admită cu mare greutate că educația trebuie să aibă același statut cu activitatea productivă; se poate întâmpla ca ei să nu fie prea conștienți că efectele secundare benefice ale educației asupra siguranței pot cântări mai greu decât flexibilitatea procedurilor de care are nevoie procesul de educație. Chiar și atunci când propria lor experiență de educație sau preocupările în legătură cu aceasta sunt pozitive, le este greu să înțeleagă stilul și conținutul diferit al instruirii pentru adulți. Dincolo de toate aceste considerente, introducerea în penitenciar a unor activități educaționale noi este greu de acceptat, doar pentru că reprezintă o noutate, iar ofițerii de penitenciar au nevoie de timp ca să se adapteze la schimbare.

3.8. Se sugerează faptul că tensiunile dintre activitățile educative și menținerea controlului se bazează pe o neînțelegere. Într-o publicație britanică (6), autorul (el însuși guvernator experimentat și în prezent director regional) susține că "grija" amplifică "controlul". Autorul definește "siguranța dinamică" ca fiind convergența tuturor eforturilor acelora care lucrează în penitenciare pe baza a trei principii: "individualism", "relații" și "activități". Dacă obiectivele și procedeele tuturor celor care lucrează în penitenciare pot fi privite în acest mod, prevederea educației în penitenciare ar fi considerată ca fiind congruentă cu etica penitenciarului. Mai mult decât atât, o astfel de abordare a "siguranței dinamice" va spori rolul fiecărui membru al personalului. Rolul restrâns al supraveghetorilor combinat cu posibilitățile limitate de a-și continua propriile lor studii, le creează, adesea, o părere negativă despre sectoarele educative. Numeroși deținuți și gardieni au nevoie "de o a doua șansă" dar, atunci când instruirea este disponibilă doar pentru deținuți, apare resentimentul. Acordând un mai mare rol supraveghetorilor și sporindu-le posibilitățile de instruire, vor avea o mai bună imagine de sine, iar resentimentul le va fi atenuat.

3.9. În dezvoltarea acestui domeniu, se poate vedea un proces continuu. La o extremitate, se află o ierarhie informală, care permite personalului responsabil de educație în penitenciar, prin legătura pe care o menține cu învățământul din exterior, să consilieze agenții responsabili cu disciplina despre posibilitățile de educație, atât ale lor, cât și ale familiilor lor. La cealaltă extremitate, există o poziție oficială, conform căreia sectoarele educative au responsabilitatea de a constitui resursele educative și de formare pentru întregul penitenciar. Pentru a se achita eficient de această sarcină, sectorul educativ va trebui să aibă legături puternice cu cei care prestează și validează educația și formarea în comunitate, pentru a se asigura că școlarizarea și calificarea primite în penitenciar sunt acreditate pe plan național. Printre alte domenii de activitate, ce fac parte din acest proces continuu, este inclusă sprijinirea supraveghetorilor care susțin examene de promovare prin a le crea condiții să învețe, să fie la curent cu noua tehnologie și să fie instruiți pentru o funcție educativă, într-un sens formal sau informal, să poată pregăti mai bine deținuții în vederea liberării.

3.10. Deși educația pentru deținuți poate contribui, ca un produs derivat bine-venit, la buna disciplină și atmosferă în penitenciar, aceasta trebuie acordată oricum, în sensul conținutului și orientării sale filozofice.

Capitolul IV: Participanții și motivația

Deținuți cursanți

4.1. Este esențial ca toate persoanele implicate în procesul educațional în penitenciar să fie încurajate să-și privească cursanții ca pe adulți care participă la activități normale de educație. Este important să fie tratați ca persoane responsabile, care dispun de posibilitatea de a alege. Altfel spus, trebuie să se minimalizeze contextul penitenciar și să fie trecute pe planul al doilea antecedentele penale ale cursanților, astfel încât să se creeze un climat firesc, de interacțiuni și procedee educaționale asemănătoare celor din comunitatea exterioară. Ceea ce este fundamental pentru o astfel de abordare este ca programul educativ să se bazeze pe nevoile individuale ale participanților.

4.2. Atunci când se examinează nevoile educaționale ale deținuților, este posibil să apară unele generalizări. Printre deținuți, se va găsi un procent mare de persoane defavorizate, care au suferit eșecuri multiple. Acești deținuți au puțină instruire sau nu au nici o calificare. Au o proastă imagine de sine și le lipsesc deprinderile participative. Sunt conștienți de eșecul lor școlar. Inițial vor avea convingerea că educația nu le poate oferi nimic. Mulți dintre ei sunt analfabeți și se simt stigmatizați.

4.3. Astfel de oameni reprezintă o provocare considerabilă pentru educatori care, în primul rând trebuie să-i convingă să participe. A-i motiva să ia parte la procesul educațional necesită multă inventivitate și încurajare din partea cadrelor didactice. Problema cheie este aceea de a reclădi încrederea în propriul potențial. Pentru a ajunge aici, profesorii trebuie să se distanțeze și mai mult de abordările și de atitudinile carcerale tradiționale, chiar și de un număr mare de aspecte ale școlii tradiționale.

Conceptul dinamic al motivației

4.4. Problema motivației necesită o analiză mai amplă. Comisia a subliniat această chestiune analizând "dispozițiile de a încuraja deținuții să-și înceapă educația în penitenciar și s-o continue după liberare". Comisia a apreciat că trebuie avute ferm în vedere nevoile speciale ale unei părți importante din populația carcerală, descrisă mai sus și, în special, experiența educațională negativă din copilărie. Profesorilor le revine sarcina de a repara unele din prejudiciile produse în trecut și de a le da o speranță potențialilor lor elevi. Astfel, motivația trebuie să fie privită ca un concept dinamic, motivația scăzută a deținuților fiind considerată

un rezultat al experiențelor din trecut (școlare sau altele). Ca profesorii din penitenciare să adopte un concept static al motivației (lipsa de reacție fiind atribuită lipsei de personalitate a individului), ar fi atât o nedreptate față de elevii lor, cât și o eroare tactică.

4.5. Din fericire, experiența arată că atunci când sunt adoptate abordări inventive și când se acordă un scop educației în cadrul regimurilor penitenciare, există un nivel ridicat de participare și de realizări din partea deținuților. Ceea ce urmează este analizarea unor factori care au influență asupra participării deținuților la procesul de educație.

Salarii

4.6. După cum s-a văzut în Regula europeană de penitenciare nr.78, se cere să fie acordat același statut și aceeași remunerație și pentru muncă și pentru studii. Dacă deținuții care optează pentru educație sunt defavorizați din punct de vedere financiar, cu siguranță, mulți nu vor face această opțiune. Nu trebuie să existe diferențe între veniturile obținute din muncă și cele obținute din studii, așa cum se întâmplă în comunitatea exterioară; este, mai degrabă, o problemă de evaluare a utilității relative a educației și a muncii pentru deținuți. Comisia apreciază că aici sunt în joc probleme mai importante decât productivitatea și că deținuții care participă la educație nu trebuie să fie penalizați injust, printr-o pierdere de salariu.

Mediul fizic și social

4.7. Mediul fizic și social în care se desfășoară educația poate fie să întărească, fie să slăbească motivația deținutului. Pe cât posibil, este important ca activitățile educative să se deruleze toate într-un cadru aparte, în care să fie posibilă crearea unei ambianțe atrăgătoare, astfel încât centrul educativ să devină pentru deținut un fel de oază în cadrul penitenciarului, dar și un cadru diferit de cel din școală în ceea ce privește atmosfera, organizarea, metodele, materiile și activitățile propuse – așa cum se cuvine unui loc de educație pentru adulți.

Statutul educației în penitenciar

4.8. Un studiu danez, care a avut drept subiect motivația deținuților în ceea ce privește educația, a scos în evidență că principalii factori ai demotivării au fost salariile mici obținute de deținuții care au participat la cursuri și atitudinea negativă a personalului și a celorlalți deținuți cu privire la educație. Cei doi factori

sunt în strânsă legătură: lipsa veniturilor arată, atât în ceea ce privește deținuții, cât și personalul, că educației i se acordă o importanță mai mică, comparativ cu munca productivă. De asemenea, statutul educației este diminuat în penitenciar, atunci când cursurile sunt plasate cândva, în timpul zilei: în timpul liber, după programul de muncă sau în funcție de programul de lucru. De asemenea, atunci când spațiile și facilitățile alocate educației sunt de calitate inferioară față de cele rezervate activităților productive, statutul educației pierde și mai mult din importanță. Recunoașterea acordată educației în Regula europeană de penitenciare nr.78 constituie, în plan politic, un pas înainte, dar este necesar să fie urmată de măsuri practice care să învingă rezervele multor cadre ale administrației penitenciare, indiferent de grad, față de educația destinată deținuților.

Un grad de autonomie a sectorului educativ

4.9. Una dintre problemele cele mai dificile și mai complexe pe care educatorii o au de rezolvat constă în definirea poziției pe care o au față de sistemul penitenciar, ca întreg și față de deținuți. Este clar faptul că munca educativă trebuie să se desfășoare în limitele impuse de autoritățile penitenciare, ținându-se cont de siguranță și de obiectivele generale ale sistemului penitenciar. Dacă munca educativă se identifică prea mult cu sistemul penitenciar în ansamblu, mulți deținuți pot deveni suspicioși și o pot considera un mijloc de manipulare. Dacă deținuții simt că a lua parte la procesul educativ implică capitularea lor din punct de vedere psihologic în fața sistemului penitenciar, atunci îl vor respinge. În această situație, un oarecare grad de autonomie a sectorului educativ este potrivit. Mai mult decât atât, orientarea educației pentru adulți, așa cum o recomandă comisia, impune acordarea unui oarecare grad de libertate de acțiune în ceea ce privește abordarea acelor care se ocupă de educație în penitenciar. Desigur, infraționalitatea nu poate fi scuzată, iar viața infrațională poate fi abordată ca o temă în timpul cursului, dar există aspecte legate de cultura deținutului pe care educatorul trebuie să le respecte sau cel puțin să le accepte. Aceste aspecte pot include o părere critică față de autoritate, furie față de nedreptatea socială, solidaritatea în fața adversarului etc. Ca în oricare domeniu de educație pentru adulți, respectarea și acceptarea cursanților și a potențialilor cursanți sunt indispensabile pentru motivație și participare. Gradul înalt de profesionalism necesar educatorului care lucrează cu adulți în penitenciare este dat de cerința de a da dovadă de un astfel de respect și de acceptare (acceptare a persoanei nu și a infrațiunii) față de cursanți și, în același timp, de a lucra în limitele impuse de autoritățile penitenciare și de a evita să fie manipulați de către deținuți. Atunci când respectul și acceptarea există, deținutul se simte în stare să participe la actul educativ.

Calificări

4.10. Pentru numeroși deținuți este important să obțină aceleași calificări ca și în exterior. Astfel de calificări sunt de dorit pentru utilitatea lor după liberare și, de asemenea, pentru că prestigiul acestora va fi mai mare decât al celor concepute special pentru educația în penitenciar. A da deținuților posibilitatea să obțină astfel de calificări nu presupune excluderea cursurilor și a activităților care vizează în mod mai direct obținerea dezvoltării personale, sporirea încrederii în sine etc. și care sunt special concepute pentru nevoi individuale.

Recrutare și “piață educațională”

4.11. Sunt necesare eforturi speciale pentru a atrage deținuți care ar putea să beneficieze de educație, cât și pentru a-i încuraja să participe la aceasta, iar măsurile variază în funcție de dimensiunea penitenciarului, de gradul de transferări autorizate în interiorul sau exteriorul așezământului, de durata pedepsei pe care deținutul o are de executat etc. La scurt timp de la depunerea în penitenciar, ar trebui să se înmâneze fiecărui deținut cel puțin un pliant în care să fie descrise, atractiv și ușor de citit, cursurile disponibile. Este însă de preferat contactul direct dintre educatori și potențialii lor elevi și trebuie să se facă eforturi deosebite pentru a-i încuraja pe cei care nu au încredere în capacitatea lor de învățare. Uneori, este posibil ca un profesor să se întâlnească, individual, cu fiecare deținut nou depus, sau măcar cu fiecare deținut nou depus care are de executat o pedeapsă de lungă durată. În penitenciarele olandeze, un mijloc bun de a atrage atenția asupra activităților educaționale este „piața educațională” – o întâlnire între o echipă de educatori și un grup de 20–30 de deținuți. Pe parcursul acestei întâlniri, echipa de educatori oferă informații despre diferitele cursuri și activități disponibile și prezintă metodele folosite cu ajutorul casetelor video sau prin alte mijloace. Atmosfera este destinsă, ca și cea a unei zile dintr-un centru de educație pentru adulți în exterior, se servește ceai sau cafea, pentru ca deținuții să se simtă în largul lor. Prin circuitele de televiziune sau de radio, sunt difuzate anunțuri și precizări despre oferta educațională.

Metode de predare

4.12. Calitatea educației constituie, ea însăși, factorul cel mai important care exercită o influență asupra gradului de participare a deținuților. Cu cât se acordă deținuților mai multe opțiuni și respect și mai multe cursuri care să prezinte interes pentru viața fiecăruia dintre ei, cu atât cei care vor dori să participe vor fi mai numeroși. Metodele de predare adoptate au o importanță crucială în stimularea deținuților, mai ales atunci când rata șomajului este crescută, iar

perspectivele de a ocupa un loc mai bun de muncă nu mai reprezintă un stimulent. Metodele de predare sunt discutate mai detaliat în capitolul următor, dar se pot observa câteva dintre condițiile importante, necesare pentru a încuraja deținuții să participe și să reușească:

- a). o orientare spre adulți;
- b). o legătură cu experiența cotidiană a cursantului;
- c). participarea voluntară și activă a cursantului;
- d). grupe mici care să permită programe individualizate;
- e). completarea educației și a formării;
- f). utilizarea de cursuri modulare.

4.13. Trebuie subliniat un ultim punct, care privește natura dinamică a motivației. Ținând cont de cunoștințele precare ale deținuților, nu este de mirare că unii dintre ei abordează inițial educația din "motive amestecate", în cel mai bun caz. La început, deținuții vor veni la cursuri doar din curiozitate sau (în cazul bărbaților) pentru că au ocazia să întâlnească femei sau pentru că atmosfera este destinsă, pentru că pot să vorbească mai liber, pentru că simt că sunt tratați ca niște oameni normali, pentru că pot să-și prepare mâncare "ca acasă" etc.. Sunt preocupări firești pentru ființele umane și trebuie să fie acceptate, cel puțin la început. Acestea permit profesorilor stabilirea legăturilor cu deținuții, iar un profesor bun va profita de aceste "deschideri" pentru a-și ajuta elevii să vadă noile posibilități și să-și descopere talente pe care, până atunci, ei înșiși le ignorau, pentru că în timp să aibă realizări mai serioase. O astfel de abordare nu este ceva neobișnuit, deoarece sunt numeroși cei care urmează cursuri pentru adulți în comunitate, tot din motive „amestecate” (mai ales din motive sociale), iar cei cu perspective educaționale limitate pot avea la început o vagă idee despre ceea ce vor sau pot câștiga din participarea la o oră de curs.

Cap. V: Metode de educație pentru adulți

Dezavantaje educaționale

5.1. În linii mari, maniera în care un educator pentru adulți își abordează activitatea în mediul carceral este aceeași cu cea din exterior. Obiectivele, tipul de cursuri și activitățile propuse sunt similare, ca și metodele de predare. Pot fi diferite unele dintre problemele cu care se confruntă și, bineînțeles, caracterul defavorizat al populației carcerale – care țin, în primul rând, de factorii de proveniență descriși în capitolul precedent și, în al doilea rând, chiar de încarcerare – care se va reflecta în numeroase aspecte ale educației. Cu toate acestea, în principal, metodele prin care educatorul pentru adulți planifică, conduce și modifică activitățile și cursurile sunt aceleași cu cele care se aplică în exterior. De fapt, stilul, conținutul și problemele de învățământ în penitenciar pot fi în întregime comparabile cu activitatea desfășurată în exterior cu grupuri similare, defavorizate din punct de vedere social și educațional. În prezentul capitol sunt analizate metodele educaționale de predare pentru adulți, așa cum se aplică ele în mediul carceral.

Caracteristici ale educației pentru adulți

5.2. Educația pentru adulți are unele caracteristici particulare. În special, se presupune că elevii participă activ la alegerea conținutului și a metodelor de învățare, precum și la evaluarea asimilării cunoștințelor predate. Deseori, este posibil ca deținuții să-și asume organizarea completă a unor evenimente, în special a activităților sportive și a manifestărilor culturale. De asemenea, învățământul pentru adulți, în comparație cu învățământul școlar, are o legătură mai strânsă cu experiența de viață a cursanților. După cum a subliniat un grup de profesori care își desfășoară activitatea în penitenciare, elevul adult posedă cunoștințe despre lume, infinit mai vaste decât cel mai învățat copil (7). În plus față de accentul care se pune pe participare, se pune accent și pe metodele active de învățare, care sunt mai adecvate decât cele tradiționale - mult mai pasive. Comisia apreciază că stilul de educație pe care îl are în vedere pentru deținuți se apropie mult de educația din comunitate, descrisă în raportul Consiliului de cooperare culturală al Consiliului Europei: "Învățarea (...) se bazează pe motivație, conține obiective și este legată de rezolvarea de probleme. Nu se bazează pe relația tradițională profesor/elev și nu se înscrie în învățământul școlar tradițional. Învățământul în comunitate înseamnă participare și acumulare de experiență și nu a asculta în mod pasiv vocea profesorului (8)".

5.3. Datorită acestor caracteristici, metodele de predare trebuie să fie foarte flexibile, astfel încât să se adapteze la dorințele și la preferințele participanților. Trebuie să existe cât mai multe opțiuni pentru diverse tipuri de activități și de domenii de studiu, chiar și în cadrul cursurilor. În măsura în care este posibil, programa este stabilită de către profesori împreună cu cursanții. Într-o serie de instituții din Olanda există o convenție între profesori și cursanți, care se angajează să acopere împreună o materie, introducând astfel responsabilizarea, nu doar participarea cursantului.

Fluctuația mare a cursanților

5.4. Detenția generează situații care necesită metode de predare mult mai flexibile. De cele mai multe ori, fluctuația de cursanți este mare datorită liberărilor sau transferărilor; cursurile sunt frecventate la intervale neregulate de timp; mulți cursanți au pedepse scurte. La toate acestea se adaugă și condițiile speciale ale deținuților arestați preventiv. Într-o astfel de situație, cursurile modulare de scurtă durată au avantaje considerabile. Ele permit încheierea unui segment educațional într-o perioadă scurtă de timp – ceea ce este deosebit de important pentru cei care, în trecut, rareori au dus la bun sfârșit ceea ce au început. Pe de altă parte, cursurile modulare permit cursantului să continue să urmeze același curs și după liberare. În aceeași ordine de idei, se pot concepe cursuri tematice, în general scurte, consacrate unor probleme care prezintă interes pentru cursanți, dar care nu fac parte din programele obișnuite. De exemplu, se pot aborda problemele de educație sanitară.

Învățământ în grupe mici și programe individualizate

5.5. Atât nevoile cursanților, cât și mediul penitenciar indică alte particularități ale metodelor de predare. Sunt de preferat grupele mici de cursanți, care permit aplicarea programelor individualizate și care se pretează la o frecvență neregulată. Deseori, profesorii vor fi nevoiți să își pregătească singuri materialul didactic, deoarece textele pentru copii nu sunt relevante și nu se potrivesc cu interesele și experiențele cursanților adulți. De exemplu, în munca de alfabetizare, folosirea propriilor cuvinte ale cursantului sau propria poveste (dictată sau înregistrată pe bandă magnetică, dacă este necesar) reprezintă o metodă foarte importantă.

Învățământ la distanță

5.6. Comitetul a fost special însărcinat, prin mandatul său, să analizeze cursurile prin corespondență. Aceste cursuri implică o instituție din exterior care trimite materiale de studiu și teme unui cursant, temele sunt efectuate și trimise înapoi instituției pentru a fi corectate, iar corecturile și explicațiile sunt trimise în scris cursantului. Procesul de „feedback” este mai puțin direct în cazul altor forme de „învățământ la distanță”, în care se folosesc înregistrări audio sau video. În asemenea cazuri, se consideră că elevul lucrează în mod independent și își urmărește singur progresele. Adesea, documentele audiovizuale și cele scrise sunt asociate și, uneori (ca în cazul universităților deschise din Marea Britanie și Olanda), sunt completate cu lucrări efectuate sub îndrumarea unui profesor.

5.7. Cursurile de acest tip trebuie privite în lumina celor discutate în contextul metodelor de învățământ pentru adulți. Comisia a ajuns la concluzia că dezavantajele cursurilor prin corespondență și a altor forme de învățământ la distanță sunt destul de mari, atunci când sunt utilizate în mediu carceral și a recomandat utilizarea lor într-o măsură foarte limitată. Deseori, acest tip de învățământ nu permite cursantului să stabilească o legătură între cursuri, propria experiență și mediu. Conținutul cursului fiind fix și deci ne-negociabil, elementul indispensabil de participare a elevilor la conceperea cursului lipsește în mare măsură. În plus, de multe ori, nu există nici un fel de contact cu un profesor sau cu alți cursanți care urmează cursurile prin corespondență; interacțiunea imediată, supravegherea, ajutorul, sfătuirea sau confirmarea nu sunt posibile. În consecință, este foarte dificil să se mențină motivația, iar cursurile de acest gen se caracterizează prin procente foarte mari de abandon, în cazul în care procedurile de selecție, consilierea dinainte și după începerea cursurilor nu sunt cu adevărat foarte bune. Un alt dezavantaj este acela că, aceste cursuri, deși au aplicabilitate în ceea ce privește deprinderile cognitive, sunt inadecvate învățării care implică deprinderi practice și dezvoltare comportamentală.

5.8. Totuși, comisia a apreciat că aceste cursuri prin corespondență se potrivesc unui număr mic deținuți. Este vorba de cursurile universitare sau de alte studii superioare, pentru care cunoștințele anterioare, aptitudinile și motivația sunt suficiente pentru a începe și a continua un program de studiu independent. Chiar și la acest nivel, șansele cursantului vor fi mai mari, dacă acesta poate dispune de consultații și de îndrumări directe și dacă cursanții care frecventează același curs sau cursuri similare se pot întâlni în mod regulat, pentru a se încuraja și ajuta reciproc.

5.9. Instituțiile de tipul universităților deschise au enormul avantaj de a oferi o mare varietate de cursuri din domenii care nu ar putea să fie tratate altfel, fie din cauză că tematica lor ar prezenta prea puțin interes cursanților, fie din

cauză că nu au suficienți profesori disponibili. Atunci când există o astfel de posibilitate, este important ca deținuții să poată să profite, pe cât este posibil, de această alegere. Un alt avantaj al învățământului prin corespondență, pentru deținuți, constă în faptul că este mult mai ușor pentru ei să-și continue studiile în cazul în care sunt transferați într-un alt penitenciar sau atunci când sunt liberați.

Computere personale

5.10. O mare parte dintre referirile făcute se leagă de utilizarea computerelor personale în procesul de predare. Datorită avantajelor pe care le prezintă în anumite situații utilizarea computerelor, educatorii trebuie să știe foarte bine cum să le folosească. Este important ca aceste instrumente să nu reprezinte o enigmă pentru cursanți. Pentru o parte dintre cursanți programarea informatică va fi un domeniu de studiu important și va oferi și locuri de muncă. Dar, cel mai important este faptul că un computer personal reprezintă un instrument util de lucru în multe situații în procesul de învățământ, inclusiv în procesul de alfabetizare. Totuși, trebuie subliniat faptul că reprezintă doar un tip de instrument util în completarea muncii profesorului și nu neapărat mai util decât alte instrumente, care trebuie de asemenea să fie disponibile, cum ar fi tabla, mașina de scris, casetofonul.

5.11. Computerul personal poate fi utilizat eficient atunci când se cunosc rezervele față de acest instrument: unii îl pot considera impersonal, este dificil de folosit experiența cursantului în procesul de învățare și nu se pretează la dobândirea deprinderilor afective. Totuși, considerat un instrument pedagogic, printre alte instrumente folosite de profesor, computerul poate fi foarte util pentru crearea unei noi și incitante dimensiuni a procesului de învățare, mai atractivă, în special pentru cursanții mai tineri. Un avantaj important constă în faptul că utilizatorul poate avea controlul asupra învățării, fără să depindă de profesor. Experiența dominării unei mașinării și a deținerii controlului asupra propriului proces de învățare poate aduce beneficii mai mari pentru imaginea de sine și pentru încrederea în sine a cursantului.

Asocierea educației cu munca

5.12. Deseori, multe dintre metodele de învățare recomandate mai sus – participarea cursantului, învățarea, mai degrabă activă, decât pasivă, programele individualizate etc. – sunt asociate cu un stil “liberal” de educație pentru adulți. Uneori, există impresia că astfel de abordări nu se prea pot aplica și altor tipuri de învățământ pentru adulți, cum ar fi formarea profesională. Comisia consideră, în mod contrar, că o astfel de metodologie este la fel de importantă și pentru

formarea profesională. Nevoia de metode de predare flexibile și novatoare iese în evidență atunci când efectivul de cursanți este format din tineri marginalizați, cu puține șanse de ocupare a unui loc de muncă (ca în cazul celor mai mulți dintre deținuți).

5.13. Un astfel de demers este ilustrat de experiența daneză în domeniul învățământului, cu ajutorul „proiectării”. Proiectele combinate învățământ/producție se bazează pe o metodologie elaborată în universitățile din Danemarca și aplicate tinerilor șomeri care:

- a). au abandonat școala, adesea înainte de încheierea ciclului obligatoriu de învățământ;
- b). nu au urmat nici un curs de formare profesională;
- c). nu au lucrat niciodată în vreo branșă.

S-a constatat că pentru acești tineri, atelierele tradiționale de formare profesională nu au fost de folos, iar în ultimii zece ani „proiectarea” s-a bucurat de un succes considerabil atât în interiorul, cât și în exteriorul așezămintelor penitenciare.

5.14. Activitatea de proiectare se axează pe un scop sau pe o problemă, scopul în sine fiind același care se stabilește prin mijloace tradiționale în procesul de formare profesională, ca de exemplu, construirea unui zid, fabricarea unui scaun sau a unei bărci, renovarea unei camere de zi etc. Însă acum, maniera în care se realizează aceste lucruri este diferită. Se insistă mai mult pe învățare decât pe producție, scopul principal fiind acela de a-i ajuta pe tineri să învețe cum să muncească și/sau să învețe cum să învețe. Scopul trebuie să fie stabilit în funcție de abilitățile cursanților și trebuie să ofere posibilități de instruire, iar procesul de învățare pe care îl presupune scopul depășește, de regulă, hotarele domeniului respectiv. De asemenea, este esențial ca rezultatele acestei activități să fie folosibile, fie de către instituție, fie de către studenți, sau să poată fi vândute.

5.15. În aceste proiecte este mai important procesul decât produsul. Cursanții dobândesc cunoștințe prin sarcinile pe care le realizează, dar mai important este faptul că devin interesați să învețe și să muncească și își dezvoltă simțul responsabilității. Proiectele sunt conduse de către cursanți începând cu etapa de prezentare în care discută despre ceea ce au nevoie pentru a-și atinge scopul, continuând cu planificarea tipului de lucru, a metodelor, a materiei ce trebuie învățată, până la etapa de producție și la cea de evaluare.

5.16. În Danemarca, se intenționează ca la astfel de activități de proiectare să participe un sfert din totalul deținuților, demers care are un succes deosebit până în prezent. Totuși, aceasta presupune o adevărată provocare atât pentru profesori, cât și pentru instructorii responsabili cu formarea profesională, care sunt nevoiți să gândească și să acționeze într-un mod complet diferit. Acum, aceștia trebuie să gestioneze un proces mult mai complex decât cel de a împărtăși cunoștințele lor de „specialiști” celor ce nu au nici un fel de cunoștințe. Multe dintre caracteristicile acestei abordări daneze se regăsesc într-un proiect-pilot de formare pre-profesională din centrul de detenție pentru minori din Everthorpe, Anglia (9). Penitenciarele suedeze, de asemenea, întreprind eforturi pentru a integra în mod dinamic procesul de învățare cu producția, iar primele proiecte au avut rezultate pozitive.

Evaluare

5.17. În permanență, ar trebui ca toți profesorii să-și reevalueze obiectivele, conținutul și metodele de învățământ. Fiind vorba despre adulți, cursanții înșiși ar trebui să contribuie la această evaluare, iar condiția de deținut nu trebuie să priveze persoana de posibilitatea și de responsabilitatea de a participa la formularea de judecăți legate de procesul de învățământ pe care îl urmează. De asemenea, instituțiile de învățământ trebuie să își evalueze obiectivele, programele, metodele, resursele și rezultatele pe care le obțin. Comisia a subliniat permanent necesitatea ca educația din “mediul carceral” să fie comparabilă și evaluată în raport cu educația “din mediul exterior”. Lucrul acesta implică faptul că ar trebui să fie evaluată de cei care au această responsabilitate în exterior. Ar trebui ca inspectoratele independente, în special cele în subordinea ministerului educației sau a altor autorități, să fie abilitate să efectueze evaluări similare cu cele din exterior. În plus, chiar sectoarele educative din penitenciare ar trebui să-și evalueze activitatea, în mod sistematic și obiectiv și să-și adapteze strategiile în funcție de rezultatele evaluării. De asemenea, ar trebui să se implice și guvernatorii și alți membri de personal din comunitatea penitenciară. Nu numai că punctul lor de vedere este important, ci acest proces ar trebui să contribuie mai mult la înlăturarea barierelor dintre educatori și regimul penitenciar. Comisia a constatat că documentul publicat de Inner London Education Authority, “Ținând instituția sub observație” (“*Keeping the Institute under Review*”), conceput ca un cadru de auto-evaluare pentru instituțiile de învățământ pentru adulți din comunitate, este în curs de adoptare, în vederea unei posibile folosiri de către educatorii din penitenciarele din Anglia și Țara Galilor (10).

Capitolul VI: Posibilități de instruire

Selectarea conținutului educației

6.1. Pentru a decide conținutul educației în închisoare, trebuie să se pună două întrebări importante. În primul rând, care sunt cerințele și nevoile deținuților? În al doilea rând, ce oferă cele mai bune cursuri pentru adulți disponibile în societate? Un proces de învățământ pentru adulți bine conceput se adaptează singur dorințelor participanților, iar acest principiu trebuie aplicat și în cazul deținuților. Inițial, cunoștințele lor limitate legate de posibilități le reduc opțiunile și astfel educația trebuie să identifice și să stimuleze dorințelor lor latente și să răspundă cu flexibilitate, pe măsură ce interesul se conturează. Cursurile nu trebuie să se limiteze la disciplinele convenționale; cursantul are dreptul să învețe cât mai mult, iar anumite nevoi de a învăța nu sunt satisfăcute prin parcurgerea tradițională a materiei.

Interacțiune cu lumea din exterior

6.2. Politica de a încerca introducerea în educația din penitenciar a celor mai bune norme și practici aplicate în exterior asigură în mai mare măsură succesul acestui tip de învățământ și, totodată, determină și un grad de „normalizare” în viața instituției penitenciare. Acolo unde deținuții nu au permisiunea să părăsească instituția pentru a frecventa cursurile, normalizarea poate fi creată prin legături strânse între activitățile educative din închisoare și organismele ce le furnizează în exterior. Astfel, biblioteca unei închisori poate face parte dintr-o rețea de biblioteci publice; în privința sportului, echipe din exterior ar trebui să joace cu echipe de deținuți; activitățile culturale ar trebui să cuprindă realizări care să-i unească pe artiștii din interior cu cei din exterior; dezbaterile pot cuprinde schimburi între deținuți și oamenii din afară; învățământul profesional ar trebui să aibă legături cu industria din exterior. Aceste lucruri se justifică nu numai prin motive educative, ci și prin faptul că în acest fel se reduce fenomenul de izolare a închisorii și a deținuților, în penitenciar pătrunzând o „atmosferă de oraș”.

Diversitate

6.3. Capitolele următoare vor prezenta mai amănunțit modalitatea în care anumite elemente ale educației (învățământul profesional, bibliotecile, educația fizică, activitățile creative și educația socială) pot servi la satisfacerea nevoilor deținuților prin asigurarea unei legături cu lumea exterioară. Fiecare dintre aceste

domenii prezintă posibilități de instruire care, în diferite moduri și combinații, îi pot ajuta pe deținuți. Diversitatea celor propuse este importantă pentru că nevoile individuale și situația deținuților diferă foarte mult. Aceasta trebuie să se exprime atât în gama cursurilor și activităților, cât și la nivelul la care sunt distribuite. Găsim adesea în închisoare o programă bine concepută pentru învățământul elementar și pentru cel superior. Cu toate acestea, este necesar să se conceapă programe pentru majoritatea deținuților ale căror nevoi se află între aceste două extreme. Necesitatea unei astfel de elaborări este la fel de mare în comunitatea adulților din exterior cum este și în închisoare și impune o abatere de la examenele care au fost stabilite pentru școlari. Anumite grupuri au nevoie de o atenție specială și de anumite variații în cadrul programului și al metodelor folosite, cum ar fi: tineri, femei și deținuți străini.

Învățământ elementar

6.4. În întreaga Europă, procentul celor care nu știu să citească și să scrie este mai ridicat în închisori decât în afara acestora. Numărul deținuților complet analfabeți este destul de ridicat; iar dacă adăugăm și numărul semi-analfabeților (adică cei care sunt capabili să citească sau să scrie puțin, însă cu mari dificultăți), găsim în mod curent închisori în care cel puțin o treime dintre deținuți prezintă astfel de probleme. Nu este ușor să obții date exacte într-un astfel de domeniu pentru că depistarea și evaluarea acestui fenomen ridică o serie de probleme. Linia de demarcare dintre alfabetism și analfabetism este cu totul arbitrară. Există, în realitate, un spectru care merge de la cei complet incapabili să citească sau să scrie, până la cei semi-analfabeți, ajungând la cei care știu destul de bine să citească sau să scrie, dar au probleme mari la ortografie. Numeroase autorități îi definesc pe cei care au probleme de analfabetism ca pe niște oameni conștienți de faptul că prezintă dificultăți la citit și scris (11). În general, aceste persoane au primit o anumită instruire și au un grad mediu de inteligență sau aproape mediu. Este important să menționăm faptul că problemele de alfabetizare prezentate aici trebuie să fie diferențiate, pe de o parte, de dificultățile lingvistice pe care le au străinii sau membrii minorităților culturale și, pe de altă parte, de dificultățile de învățare pe care le au persoanele cu o inteligență redusă.

6.5. Aceste probleme de alfabetizare a adulților nu se limitează doar la închisori. Totuși, amploarea lor mai mare în rândul deținuților poate fi datorată faptului că atât delincvența cât și analfabetismul își găsesc originea în frustrări. Autorul unui studiu francez, care se bazează pe o definiție destul de limitată a problemei, a constatat că în timp ce proporția de analfabeți era de 4% în rândul populației naționale, la deținuți procentul era de 12%. Decalajul este asemănător și în alte țări.

6.6. Persoanele care prezintă probleme de alfabetizare merită o atenție deosebită din partea educatorilor din închisorile europene. Această prioritate se justifică nu numai prin numărul mare de persoane care prezintă astfel de probleme, ci și prin faptul că cei care au dificultăți la scris și citit suferă enorm. Perspectivile de angajare li se limitează în mod sever, respectul și încrederea de sine li se pot diminua foarte mult, iar viața socială li se poate restrânge. În închisoare se pot simți și mai vulnerabili, atât față de personalul penitenciar, cât și față de ceilalți deținuți, iar o parte dintre ei fac eforturi foarte mari pentru a-și ascunde problemele. Incapacitatea de a scrie, de a citi scrisori sau de a se ocupa cu cititul în timpul perioadelor petrecute în camera de detenție pot spori și mai mult povara sentinței pe care o au de executat. Importanța problemei și dificultatea de a-i identifica pe cei care suferă, devin responsabilitatea întregului personal penitenciar de a-i descoperi cu tact pe deținuții care au probleme de alfabetizare și de a-i încuraja să învețe.

6.7. Cu toate că există similitudini între învățarea cititului și scrisului la adulți și învățământul primar la copii, este necesar ca acestui domeniu să i se aplice o metodă de învățare pentru adulți. Prin urmare, este vorba de mai mult decât de o simplă problemă tehnică de a dobândi deprinderi de scriere și de citire. La adulți este foarte posibil ca dificultățile de ordin tehnic să fie secundare în raport cu sentimentul puternic de rușine și cu senzația generalizată de eșec sau cu lipsa de încredere. Este așa din cauza rolului cheie pe care analfabetismul îl joacă în societate, și pentru că, deseori este considerat (greșit) sinonim cu ignoranța.

6.8. Metodele de predare pentru adulți descrise în capitolele precedente sunt potrivite, de asemenea, pentru învățarea cititului și a scrisului. Este esențială obținerea participării inițiale, iar mai apoi continue a elevului, la dialog cu educatorul, pentru evaluarea situației sale și pentru planificarea studiilor (ceea ce se știe și ceea ce nu, care sunt obiectivele de fixat, care sunt metodele optime de învățare, care sunt punctele de interes ce ar trebui incluse în învățământ). În consecință, testele clasice de aptitudini în materie de lectură, în special cele folosite pentru copii, sunt inutile ca mijloace de evaluare și pot să împiedice atingerea scopului urmărit. Deși sprijinul grupului implicat în procesul de învățare este important în a ajuta cursantul să-și depășească sentimentele de rușine și izolare, educatorii trebuie să ofere o atenție deosebită fiecărui elev. O descriere detaliată a aplicării metodelor de educare pentru adulți prin învățământul elementar în închisoare apare în raportul unui grup de educatori din închisorile din Irlanda de Nord. (12).

6.9. Adulții care prezintă probleme de citit și scris le confruntă și le depășesc în diferite moduri. De asemenea, este nevoie de imaginație și de eforturi pentru a oferi orice fel de ajutor cursanților atât în timpul cursului de alfabetizare cât și în timpul programului educațional. Computere, mașini de scris, casetofoane,

ziare și cărți sunt instrumente care pot fi folosite în moduri diferite, în funcție de cursant. Sporirea numărului de ziare și reviste redactate de deținuți și folosirea în cadrul orelor de alfabetizare a textelor scrise de către cursanți pot crește în mod considerabil încrederea elevilor. Se apelează destul de des la astfel de materiale în închisorile din Irlanda de Nord, iar o serie de „povești” scrise de deținuți au fost publicate spre uzul cursanților adulți din lumea exterioară. Același lucru este valabil și în privința altor mijloace de exprimare cum ar fi dezbaterile, arta dramatică, activitățile artistice, muzica, arta fotografică, artizanatul, educația fizică. Este foarte important ca celelalte activități educative organizate pentru deținuți, cum ar fi cele menționate anterior să fie la fel de accesibile și deținuților care prezintă probleme de scris și citit. În special bibliotecile ar trebui să găsească modalități de a-i atrage pe deținuții care nu au obiceiul de a citi. Aici ar trebui să existe cărți tipărite cu litere mari și cu un conținut ilustrativ bogat, precum și versiuni simplificate, dar pentru nivelul adulților.

6.10. Comisia estimează că o conștientizare a necesității de a-i face pe deținuții care prezintă probleme de scris și citit să participe la o gamă largă de activități educative și de a-i încuraja în acest scop, ar trebui să existe în prim-planul dezbaterilor referitoare la diferitele „posibilități de instruire” conținute în următoarele cinci capitole ale prezentului raport.

Deținuți a căror limbă maternă este diferită

6.11. Ca o consecință a mobilității crescânde între statele europene și a fenomenului de imigrare a cetățenilor din lumea întreagă în Europa, în închisorile europene găsim deținuți cu limbi materne diferite, dintre care unii sunt străini, dar și un număr mare de cetățeni ai țării în care sunt închiși. Acești deținuți au nevoi educaționale speciale, iar dacă urmează a fi trimiși înapoi în țările de primire, aceștia trebuie să învețe să comunice în cea de a doua limbă. Chiar și în cazul în care aceștia trebuie să se întoarcă în alte țări după liberare, au nevoie de un ajutor imediat care să le permită să supraviețuiască și să comunice pe durata executării pedepsei. Educatorii care cunosc limba maternă a acestor deținuți sunt cei mai indicați pentru practicarea acestui tip de învățământ. În plus, această diversitate de limbi și de rase ar trebui să-i incite pe educatori să examineze dintr-un spirit critic programa și materialele utilizate, cu scopul de a se asigura că acestea reflectă nevoile și aspirațiile tuturor indivizilor. Uneori această diversitate poate naște prejudecăți și tensiuni. În cadrul activităților normale, sectoarele educative ar trebui să considere această diversitate ca pe o resursă utilă și să creeze posibilități de înțelegere multiculturală. Comisia a observat că această concepție asupra nevoilor este în conformitate cu Recomandarea nr. R(85) 12 cu privire la deținuții străini, adoptată în 1984 de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei.

Capitolul VII: Învățământ profesional

7.1. După ce am analizat principiile generale în capitolele precedente, vom încerca să le aplicăm în domenii specifice învățământului. În acest capitol, ca și în cele următoare, vom examina diverse segmente ale învățământului sau diverse „posibilități de instruire”, pentru a vedea cum pot contribui la satisfacerea nevoilor deținuților. Vom începe cu învățământul profesional.

Componenta instructivă a muncii

7.2. În anumite sisteme penitenciare, învățământul profesional se desfășoară în paralel cu activitățile productive. În alte sisteme, acesta este administrat parțial sau total în cadrul procesului educațional din închisoare. Oricare ar fi organizarea adoptată, esențial este să se asigure calitatea pedagogică a învățământului profesional și echilibrul dintre productivitate și instruire în muncă. Destul de des, accentul pe elementul instructiv nu se pune în mod suficient. Este important să se insiste pe un concept al educației care să înglobeze învățământul profesional, așa cum s-a stabilit în coordonatele comisiei. În consecință, învățământul profesional, dacă este un instrument care permite dobândirea de competențe profesionale, poate fi și o excelentă sursă de dezvoltare personală.

Legăturile cu piața forței de muncă

7.3. În primul rând, învățământul profesional trebuie să fie legat de piața forței de muncă. Foarte des, cunoștințele dobândite în închisoare sunt cele tradiționale, pentru care cererea este foarte limitată pe piața forței de muncă. Cum posibilitățile de angajare variază în mod frecvent, este necesar ca învățământul profesional să fie destul de flexibil pentru a se putea adapta acestor schimbări. Mai mult decât atât, este necesar ca acesta să fie de bună calitate, pentru că piața forței de muncă este foarte sensibilă în privința calității și pentru că nu trebuie să se alăture celorlalți factori care limitează perspectivele de angajare ale foștilor deținuți. Cel mai bun mijloc de a reuși ca învățământul în închisoare să atingă un nivel înalt constă, poate, în realizarea acestuia în instituții - sau în strânsă legătură cu instituțiile - care desfășoară cel mai bun învățământ profesional în societate (colectivități locale, organisme ale statului, instituții de predare a învățământului profesional etc.). Existența legăturilor strânse cu organismele exterioare de predare a învățământului profesional prezintă și un alt avantaj: cursurile modulare de formare profesională începute în închisoare pot fi cu ușurință completate sau continuate în exterior.

7.4. Este important să se analizeze profund raportul dintre învățământul profesional și activitățile productive din penitenciare. Adesea, deținuții care au dobândit o instruire profesională de calitate fac, după aceea, o muncă ce nu le solicită deprinderile în nici un fel, situație foarte demoralizantă, care îi poate determina să renunțe la o pregătire ulterioară.

Educație pentru adaptabilitate

7.5. Deși deprinderile sunt foarte bine asimilate, poate fi la fel de necesar ca deținuții să progreseze și în alte domenii, dacă vor ca aceste pregătiri să le folosească în mod util în muncă. Deținutul poate avea nevoie de o educație personală sau socială, sau doar de dobândirea încrederii în sine, iar la acest nivel, alte segmente ale educației pot juca un rol complementar. Pentru anumiți deținuți mai dinamici și cu spirit de inițiativă – a căror energie a fost greșit canalizată în trecut spre infracționalitate – o activitate profesională independentă, într-o mică întreprindere, poate reprezenta o perspectivă realistă. Într-un astfel de caz, pregătirea poate fi completată printr-un curs de management al afacerilor sau printr-o muncă independentă. De fapt, mai multe administrații penitenciare semnalează căutarea unor astfel de cursuri, care obțin rezultate foarte bune. Datorită schimbărilor rapide ce se produc în societate și care pot face ca anumite pregătiri sau materii să fie inutile pe perioade scurte de timp, este indispensabil ca oamenii să fie adaptabili și, în acest scop, sunt necesare cunoștințe vaste, deprinderi mai puțin specifice, precum și o dezvoltare generală, personală și socială. Într-o anumită măsură, învățământul profesional specializat ar trebui să cedeze locul unui învățământ mai general – chiar și doar pentru a răspunde cererii de pe piața forțelor de muncă. O astfel de evoluție are repercusiuni asupra instructorilor implicați în învățământul profesional și asupra perfecționării la locul de muncă, de care are nevoie personalul care asigură învățământul profesional, de exemplu atunci când este vorba despre meșteșugarii tradiționali.

Șomaj

7.6. Totuși, datorită faptului că șomajul există în majoritatea statelor membre ale Consiliului Europei și că populația carcerală cuprinde mai mulți indivizi defavorizați, nu ar fi realist să ne imaginăm că majoritatea deținuților își vor putea găsi un loc de muncă în momentul liberării. Chiar dacă maiștrii și ucenicii își dau toată silința, șomajul riscă să fie, încă, inevitabil. De aceea este important ca învățământului profesional să i se dea o dimensiune educativă sau de dezvoltare personală mai mare. Locul de muncă nu trebuie să fie singurul obiectiv propus; trebuie menținut și spiritul altor obiective, cum ar fi cel de a-i întări deținutului încrederea în sine prin deprinderi, prin aplicarea acestora în situații

domestice, de a-l învăța să folosească un computer spre satisfacția personală etc. Când ținem cont de aceste elemente, necesitatea unei strânse colaborări între învățământul profesional și celelalte părți ale sectorului educativ (oricare ar fi legăturile lor organizaționale) devine evidentă. În acest context, abordarea educațională adoptată de Danemarca în proiectele care combină educația cu activitatea profesională descrise mai sus, în capitolul V, este foarte relevantă.

Metodologia educației pentru adulți

7.7. Comisia a remarcat cu interes faptul că, în raportul său asupra Proiectului nr.9, Consiliul de cooperare culturală al Consiliului Europei a subliniat că educația pentru adulți și dezvoltarea comunitară constituie un răspuns adus șomajului, fenomen vast și de lungă durată în Europa, prin legarea progresului economic de cel social și cultural. De asemenea, prin alăturarea obiectivelor profesionale celor educative, care sunt mai vaste, Consiliul a definit o metodologie de educare a adulților asemănătoare cu cea descrisă în capitolul V: „Cu cât educația s-a axat mai mult pe rezolvarea problemelor, în detrimentul dobândirii de cunoștințe noi doar de dragul de a dobândi ceva, cu atât mai mult impactul său a fost tangibil (...) Educația s-a inserat într-un proces dinamic (...) cooperarea și comunicarea au devenit noile deprinderi ale vieții cotidiene, care au luat locul spiritului de competiție, de confruntare și de dominare. Aceste metode s-au perfecționat pe măsură ce s-au pus în practică.” (13)

Capitolul VIII: Bibliotecile

Funcții asemănătoare cu cele ale bibliotecilor publice

8.1. În mod normal, o bibliotecă este o sursă de educație, de informare și de divertisment, dar și un centru de dezvoltare culturală. Bibliotecile puse la dispoziția deținuților trebuie să îndeplinească aceleași funcții pe care le îndeplinesc bibliotecile moderne, deschise publicului și ar trebui să li se aplice aceleași norme profesionale. Ar trebui ca deținuților să li se permită accesul direct la o bibliotecă publică, precum și frecventarea acestui loc. În caz contrar, va trebui să li se pună la dispoziție un serviciu complet de acest fel în penitenciare, iar capitolul de față analizează condițiile necesare acestui scop.

Aspecte educaționale ale bibliotecilor din penitenciare

8.2. Avantajele și posibilitățile bibliotecilor sunt adesea subestimate. Pentru deținuți, funcția educativă a acestora prezintă două aspecte. Bibliotecile sprijină și extind învățământul primit în timpul orelor de curs prin furnizarea de cărți și alte tipuri de materiale, cât și prin furnizarea unui spațiu pentru activitățile organizate. În același timp, bibliotecile sunt o sursă importantă pentru educația neorganizată și sunt folosite adesea de către deținuții care nu participă la alte activități educative sau la cursuri. O carte este un obiect care provine din lumea exterioară, pe care cititorul o poate aborda, parcurge sau citi atent când dorește acest lucru. Cartea este un instrument cultural, dar este și ceva personal, care deschide drumul către lumea exterioară. În mediul carceral, este un mijloc de ocrotire a intimității. Alegerea unei cărți dintr-o bibliotecă adecvată dă posibilitatea deținuțului să își exerseze autonomia. Pentru a se asigura o promovare a acestor două aspecte, este esențială o strânsă cooperare între bibliotecă și personalul didactic. De exemplu, din când în când, se pot ține cursuri în bibliotecă pentru a li se arăta cursanților cărțile utile pentru materiile studiate. De asemenea, la cursuri, deținuților trebuie să li se explice cum funcționează o bibliotecă și trebuie să fie încurajați să o frecventeze. Bibliotecile pot servi și expunerilor legate de subiectele în curs de studiere, în alte părți ale sectorului educativ.

Pluralism cultural

8.3. Orice bibliotecă trebuie să își bazeze serviciile pe interesele și pe dorințele clientelei sale. Cele destinate deținuților ar trebui să includă multe opere renumite, reviste sau chiar cărți de umor, precum și casete. O bibliotecă bună vizează dezvoltarea și lărgirea gusturilor și a intereselor cititorilor, fiind astfel un

mijloc de vehiculare a pluralismului cultural. În general, se constată că deținuții au interese la fel de mari ca și publicul larg în privința lecturii și, drept urmare, ar trebui să găsim în bibliotecile din penitenciare aceeași gamă și aceeași calitate ca a cărților din bibliotecile publice. Pe de altă parte, stocul de cărți ar trebui îmbogățit cu regularitate. Totuși, există două principii de care se va ține cont, în mod special, când se aleg cărțile. În primul rând, se va ține cont de numărul ridicat de deținuți care prezintă dificultăți la citit sau care nu au nici o experiență în privința lecturii și aceștia vor fi încurajați să citească, prin furnizarea unei cantități suficiente de opere simplificate, de opere ilustrate în mod atrăgător sau de casete cu lecturi înregistrate etc. În al doilea rând, stocul de cărți ar trebui să reflecte, dacă este cazul, natura multiculturală a populației penitenciare, cum este cazul numeroaselor penitenciare britanice care conțin opere din Africa și din insulele Antille.

8.4. Pentru o bună funcționare, biblioteca din închisoare trebuie să fie administrată de către un bibliotecar profesionist, care va încerca să obțină un standard asemănător cu cel al bibliotecilor bune din exterior. Eventuala asociere a acestei persoane la funcționarea zilnică a bibliotecii din închisoare se va face în raport de numărul de închișori și de deținuți pe care această persoană îl deservește. Din partea bibliotecarului se dorește un aport profesionist și supraveghere în ceea ce privește gestionarea bibliotecii din închisoare. O astfel de persoană poate garanta respectarea regulilor potrivite, dar și încurajarea acțiunilor cu privire la stimularea clienților (cu reviste, ședințe de lectură, expoziții, etc.) să dezvolte conceptul de bibliotecă dincolo de cărți și de alte susțineri și să-i înceteze pe deținuți în vederea folosirii în mai mare măsură a mijloacelor acestei instituții. În general, alegerea cărților sau a altor materiale ar trebui să aparțină bibliotecarului profesionist, ca și în comunitate, pentru că un bun bibliotecar va include în stocul său o cantitate mare de cărți care prezintă interes pentru clienții bibliotecii. Deținuții ar trebui să aibă acces liber la cărți, cataloage și la sistemul de împrumut, la fel de ușor ca în sistemul bibliotecilor publice. În măsura în care acest lucru este posibil, va trebui să se apeleze la tehnologie, de exemplu, la calculatoare, pentru a stabili legături între biblioteca din închisoare și bibliotecile publice, ceea ce ar înlesni deținuților împrumutul de cărți de la biblioteci din exterior. Pentru a răspunde cerințelor, ar putea fi util ca liniile directe să fie stabilite de către bibliotecari profesioniști, așa cum s-a procedat în cazul asociației bibliotecilor pentru penitenciare din Marea Britanie. Aceste linii directe stabilesc normele minime cu privire la stoc, reînnoirea acestuia, la spațiul de depozitare, personal și acces. (14)

8.5. Dacă se consideră că este bine ca gestiunea bibliotecii să fie încredințată unui bibliotecar profesionist calificat, este de preferat ca acesta să facă parte din sistemul public de biblioteci sau să aibă legături strânse cu acest sistem, astfel încât biblioteca din penitenciar să se integreze cât de mult posibil în sistem.

Deși această persoană este adânc implicată în tot ceea ce înseamnă bibliotecă în penitenciar, în mod normal este necesară și implicarea ofițerilor de penitenciar sau a asistenților de bibliotecar. Este foarte important ca supraveghetorii sau asistenții de bibliotecar să-i încurajeze pe deținuți să frecventeze biblioteca, având și pregătirea necesară îndeplinirii acestor sarcini. Și deținuții pot participa la gestionarea bibliotecii, având și aceștia nevoie de o pregătire prealabilă.

Accesul la biblioteci

8.6. Poate fi destul de dificil să li se asigure deținuților acces suficient și regulat la bibliotecă. De asemenea, trebuie subliniat faptul că oricare ar fi calitatea resurselor unei biblioteci, valoarea acestora ar fi mult mai mică dacă deținuții nu ar avea acces în mod regulat la ele sau cel puțin o dată pe săptămână. Aceștia trebuie să dispună, de asemenea, de timp suficient pentru a căuta și a alege ceea ce împrumută. Frecventarea bibliotecii este o activitate care ar trebui să fie inclusă în programul penitenciar – adesea i se acordă un statut de plan secundar sau marginal. Mai mult chiar, cum provin din medii defavorizate, numeroși deținuți sunt puțin familiarizați cu cărțile și ezită să le împrumute. Este important să se încerce atragerea lor spre bibliotecă și să fie ajutați ca acolo să se simtă în largul lor. Teama de distrugeri nu trebuie să influențeze buna funcționare: chiar și bibliotecile publice trebuie să accepte o anumită proporție de degradări și pagube, pentru a încuraja clienții. O bibliotecă în totalitate „sigură” este o bibliotecă în care nimeni nu intră!

8.7. Transformarea bibliotecii într-un loc animat, în care să se realizeze ședințe de lectură, dezbateri, conferințe, confirmă și rolul său cu privire la împrumutul de cărți. Dar acest lucru nu este suficient pentru a garanta o frecvență mare. Programul bibliotecii trebuie să fie stabilit astfel încât să permită fiecărui deținut accesul cel puțin o dată pe săptămână, pe o perioadă de timp suficient de lungă. Amplasarea bibliotecii într-un loc central permite tuturor accesul regulat. Comisia a considerat, de asemenea, că regulamentele penitenciare ar trebui să acorde deținutului dreptul de a avea acces la bibliotecă cel puțin o dată pe săptămână, așa cum se întâmplă în Olanda. Mai mult decât atât, atunci când se aplică sancțiuni, privarea de cărți nu ar trebui să figureze printre pedepse (cu excepția cazurilor de degradare gravă și intenționată a cărților din bibliotecă).

8.8. Comisia a subliniat, de asemenea, importanța accesului direct la o bibliotecă centrală. Obiceiul de a distribui cărți în închisoare pe etaje sau secții nu este satisfăcător. Este esențial contactul direct cu ansamblul de colecții din ambianța unei biblioteci bune. Apar probleme în cazul deținuților, care în cea mai mare parte a timpului sunt izolați în secții speciale ale penitenciarului, însă ar trebui să se găsească mijloacele necesare care să le permită chiar și acestora accesul

liber la biblioteci. Aceeași remarcă este valabilă și în privința femeilor, pentru că acestea constituie o mică parte din efectivele unui penitenciar în care predomină bărbații: acolo unde este posibil, acestea ar trebui să aibă acces liber mai mult la biblioteca principală decât la anexe.

Capitolul IX: Educație fizică și sport

Importanța activităților fizice

9.1. Educația fizică și sportul joacă un rol important în multitudinea de posibilități educative și recreative existente în penitenciare. Se bucură de succes din mai multe motive: atracția inerentă către sport, dorința de a face ceva „activ”, faptul că cei mai mulți oameni pot participa, nefiind necesară nici un fel de experiență sau formare prealabilă (pot participa și cei care nu vorbesc limba locală, fără nici un fel de probleme), iar antrenamentul fizic îi permite deținutului să-și uite situația, pentru o anumită perioadă de timp.

9.2. În *Regulile europene de penitenciare* se recomandă ca tuturor deținuților să li se acorde posibilitatea de a participa în mod regulat la activități sportive organizate și la educație fizică, activități ce ar trebui să se bucure de prioritate. În cadrul unui seminar organizat sub auspiciile Comitetului de dezvoltare a sporturilor al Consiliului European, care a avut loc la Vimeiro, în Portugalia, în 1986, o atenție deosebită s-a acordat participării deținuților și a delincvenților tineri la activitățile sportive. Pregătirile și organizarea seminarului au fost încredințate unui grup de experți în domeniul sportului pentru deținuți și tineri delincvenți. Raportul seminarului (CDDS (86) rev.1) confirmă accentul pus pe educația fizică și sport în *Regulile europene de penitenciare* și merge chiar și mai departe. O atenție deosebită este acordată formulării obiectivelor în ceea ce privește sportul și educația fizică pentru deținuți, iar importanța contactelor cu comunitatea exterioară și a suportului acordat de către aceasta este exprimată în mod clar.

Distincția dintre educație fizică și sport

9.3. În privința terminologiei, se continuă dezbaterile cu privire la asemănările și deosebirile dintre sport și educație fizică. O concluzie care se trage întotdeauna este că obiectivul educației fizice este prin definiție explicit, adică este inclus în intenția specifică de a face exerciții, pe când obiectivul practicării unui sport este implicit, adică exercițiul vine după elementul plăcere, prin antrenament. O altă distincție poate fi sugerată prin faptul că educația fizică are o orientare mai educațională în comparație cu sportul, în care accentul se pune mai mult pe practicare și recreere. Educația fizică presupune un program structurat care introduce și dezvoltă o varietate de activități și principii, sub îndrumarea unui specialist calificat. Este dificil și deloc recomandat să se traseze o linie de demarcație netă între cele două domenii. Atât sportul cât și educația fizică merită să ocupe un loc important în regimurile penitenciare. La sfârșitul prezentului raport nu se fac distincții între cele două activități și sunt considerate ca un întreg.

Oricum, problema importantă a calității educației fizice sau a activităților sportive ce se oferă va fi abordată în continuare.

Obiective

9.4. Participarea la educația fizică și la sport poate avea trei obiective:

- a). specific: scopul este acela de a învăța sau de a-și îmbunătăți performanțele într-un anumit sport, cum ar fi natația, baschetul etc;
- b). social: învăț să se socializeze, de exemplu, fiind membru al unei echipe și muncind împreună, învăț să accepte înfrângerile, să-și dezvolte stăpânirea de sine și să facă față agresiunilor;
- c). de reflecție: expunere la valori, norme, motive pentru care există reguli în sport. Deținuții pot afla, în primul rând, că regulile există în interesul tuturor participanților.

Urmărirea acestor obiective poate să permită deținuților să se dedice sportului, după liberare. Activitățile care se pot desfășura în cluburile și în asociațiile sportive oferă foștilor deținuți posibilități semnificative de a-și ocupa, în mod creativ, timpul liber. În plus, aceste activități sunt importante pentru efectul pozitiv pe care îl au asupra atmosferei din așezămintele penitenciare. Comisia apreciază că obiectivele sportului și ale educației fizice în penitenciare trebuie să fie aceleași cu cele ale sportului și educației fizice, în general. Acest punct de vedere corespunde tendinței generale a raportului care stabilește obiectivele pentru educație în penitenciare în ansamblu și pentru anumite componente ale acesteia, care au caracteristici foarte apropiate de educația oferită în comunitate, dacă nu chiar identice. De asemenea, această optică corespunde conceptului Consiliului European, "Sport pentru toți", conform căruia sportul și activitățile din timpul liber trebuie să fie accesibile tuturor celor care vor să participe, indiferent de situație socială, origine sau handicap.

Modalități de garantare a calității activităților

9.5. Aceste obiective pot fi atinse doar dacă sunt îndeplinite unele condiții, anume:

- i. Instructorii de sport trebuie să fie calificați și instruiți pentru a preda educația fizică, pentru a antrena în sport și pentru a lucra cu deținuți. Comisia apreciază că nu se vor obține beneficii în

activitatea fizică din penitenciare dacă nu se va acorda suficientă atenție aspectelor educaționale și dacă nu se vor aplica norme corespunzătoare. În plus, programele de educație fizică bine concepute și într-adevăr educaționale necesită profesori a căror calificare trebuie să fie cel puțin egală cu a celorlalți profesori de alte specialități din penitenciar și cu a profesorilor de educație fizică din comunitate;

- ii. Trebuie să existe facilități și echipamente corespunzătoare (inclusiv costume de sport);
- iii. Trebuie să se ofere o gamă de activități sportive atrăgătoare și variate ;
- iv. Locul acordat sportului și educației fizice în programul zilnic al penitenciarului trebuie să încurajeze participarea deținuților.

9.6. Dacă aceste obiective sunt luate în serios, este necesar să se asigure că sportul nu se limitează la alcătuirea unei echipe de fotbal sau de volei. Instructorii calificați trebuie să întocmească o planificare și o organizare minuțioasă. Sunt sugerate mai multe strategii pentru îmbunătățirea calității educației fizice și a activităților sportive din penitenciar:

- i. să inițieze deținuții în sporturi care sunt noi pentru ei (de ex., prin organizarea unor cursuri de scurtă durată);
- ii. deținuții să participe la organizarea activităților sportive și a educației fizice, dându-le astfel un sentiment de responsabilitate;
- iii. să încurajeze contactele cu organizațiile sportive din exterior;
- iv. să adapteze programe pentru persoanele dependente de droguri;
- v. să încurajeze supraveghetorii să participe, în mod activ, la aceste activități, pe măsură ce au primit o instruire corespunzătoare.

9.7. Subliniind importanța standardelor profesionale în ceea ce privește educația fizică, comisia realizează că interesele și competențele tehnice ale numeroșilor gardieni, în materie de sport, constituie o resursă prețioasă, care trebuie să fie utilizată. Aceasta a propus ca profesorii de educație fizică să ofere indicații despre activitățile fizice și despre jocurile sportive corespunzătoare care pot fi conduse de către supraveghetori, în perioadele de repaus sau de sport. Pe

măsură ce se oferă personalului o instruire corespunzătoare, gama acestor activități poate să fie lărgită.

Interacțiune cu lumea din exterior

9.8. Ca și activitățile culturale, sportul poate să fie un mijloc foarte util de interacțiune între penitenciar și comunitatea exterioară. De preferință, deținuții ar trebui să fie autorizați să participe la activitățile sportive din exterior și să adere la unele cluburi. Atunci când lucrul acesta nu este permis, echipe și sportivi din exterior ar trebui să fie încurajați să practice sporturi cu deținuții, în mediul carceral. Organizarea de către penitenciarele deschise a unor activități în exterior, cum ar fi: canotaj, alpinism, natație, motociclism, ciclism etc., pot să fie profitabile pentru deținuți, în planul dezvoltării lor. Aceste activități sunt atrăgătoare și benefice, în special pentru tinerii delincvenți: pot apela la simțul lor de aventură, deseori într-un mod nou chiar pentru ei înșiși și să le pot canaliza energiile, într-un mod constructiv.

Adaptarea activităților fizice la populația carcerală

9.9. Comisia dorește să sublinieze unele dintre caracteristicile speciale ale deținuților care solicită reacții și adaptări speciale din partea personalului de educație fizică și sport. În conformitate cu raportul Conferinței de la Vimeiro a Comitetului pentru dezvoltarea sportului din cadrul Consiliului Europei (punct de vedere cu care prezenta comisie este de acord):

“În penitenciar, scopul final al educației fizice și sportive este ca deținuții să fie implicați personal; performanța (adică obținerea de “rezultate bune”) este, de cele mai multe ori, secundară, deoarece deseori deținuții au fost în trecut “perdanți”. Diversitatea situațiilor și a condițiilor de detenție ale deținuților – în special, durata pedepsei, vârsta (în general puțin avansată), nivelul de educație, originea, sănătatea (deseori precară) – determină adaptarea programelor de educație fizică și sport, ca și învățarea și antrenarea pentru aceste activități, în funcție de varietatea situațiilor și a motivațiilor, fiind deseori concepute pentru indivizi izolați sau pentru grupuri foarte mici (activitățile în sine – care pot să acopere toate tipurile de sporturi – în principiu nu necesită vreo adaptare). Nevoia de adaptare apare mai mult atunci când este vorba despre femei sau despre delincvenți tineri, care sunt condamnați la pedepse scurte”.

Capitolul X: Activități creative și culturale

Creativitate

10.1. Orice ființă umană simte nevoia sau dorința de a crea. Aceasta se poate exprima în numeroase domenii: în bucătărie, în sport, în activitățile manuale, în relațiile cu ceilalți, pentru a da doar câteva exemple. De cele mai multe ori, creativitatea rămâne în stare latentă, nu se dezvoltă. Uneori, chiar indivizii își ignoră potențialul. De cele mai multe ori, creativitatea poate să fie împiedicată și este regretabil că sistemul de învățământ, care ar trebui s-o ajute să se exprime și să se dezvolte, servește, uneori, la distrugerea ei. De asemenea, se întâmplă, uneori, ca aceasta să fie deviată într-un sens distructiv sau antisocial, cum s-a întâmplat în cazul multor deținuți.

Activități culturale

10.2. Orice formă de educație autentică este, într-un fel, un mijloc de creație. În același timp, activitățile artistice au un rol special în procesul de eliberare a energiei creatoare. În acest capitol vom examina posibilitățile de învățare pe care ni le oferă artele. Vor fi analizate două serii de activități:

1. proiectele care necesită participarea activă a deținuților, cum ar fi exprimarea artistică, dramaturgia, scrisul, dansul, fotografia, producția de filme, pe care comisia le-a numit "activități de creație";

2. activități mai pasive, cum ar fi: vizionări, prelegeri, concerte și piese de teatru prevăzute pentru deținuți și care au fost denumite "activități culturale". Desigur, această terminologie este puțin arbitrară, iar distincția pasiv/activ nu este întotdeauna aplicabilă. Este utilizată aici pentru a sublinia importantele diferențe calitative dintre domeniile pe care mass-media le prezintă ca fiind active, în raport cu cele mai puțin active. Atunci când deținuții participă, potențialul educațional și de reabilitare al artelor este mult mai mare.

10.3. În același timp, a insista asupra "activităților de creație" ca fiind cele mai active, nu subestimează în nici un fel "activitățile culturale", mai pasive. Într-adevăr, fiecare dintre ele poate reprezenta un sprijin sau un stimulent pentru cealaltă. De exemplu, atunci când o persoană joacă într-o piesă de teatru, aceasta poate să dobândească unele cunoștințe care pot să îi trezească interesul pentru o altă piesă, care la rândul său poate să-i stimuleze interpretarea. Același lucru este valabil și pentru muzică, pentru producția de filme, pentru artă etc. Mai mult,

implicarea deținuților în activități culturale poate să sporească atunci când ei înșiși participă la organizarea manifestărilor și la alegerea filmelor, a artiștilor etc. În analiza care urmează, se cuvine să se țină cont de această complementaritate dintre cele două forme de activități creative.

Existența în penitenciare a talentelor neexploatate

10.4. Educatorii din mediul penitenciar trebuie să fie perfect conștienți de bogăția de talente și de creativitate neexprimate, care poate fi găsită în deținuți. Educatorul pentru adulți are ca sarcină primordială să-i ajute pe elevii deținuți să se cunoască, apoi să-și dezvolte resursele neexploatate, pe care le posedă fiecare. Este indispensabil ca tuturor să le fie oferite posibilități de învățare în domeniul artelor, chiar dacă unii încep prin a respinge această ofertă. Comisia este optimistă în ceea ce privește atracția pe care activitățile creative pot să o exercite asupra deținuților și recunoaște potențialul intrinsec al acestora pentru dezvoltare, care depinde însă, în mare măsură, de atitudinile și de calitatea artiștilor și a profesorilor.

10.5. Există doi factori care favorizează, amploarea “subdezvoltării” creativității în penitenciare. În primul rând, așa cum am comentat în capitolul IV, numeroși deținuți au avut în trecut posibilități de studiu foarte reduse și pot fi foarte dezavantajați în numeroase alte privințe. În al doilea rând, există motive în a vedea în comportamentul infracțional manifestarea unei energii creatoare “greșit orientată”, a unei personalități puternice care nu a putut să dispună de mijloace mai constructive. Astfel, Jimmy Boyle, din Scoția, care fusese înainte un criminal cu un comportament violent, a descris cum și-a descoperit talentul pentru sculptură, în penitenciar:

“M-am apucat să-mi revărs întreaga energie în acest nou mod de exprimare și eram năucit de profunzimea a ceea ce simțeam atunci când terminam o sculptură. Singurul sentiment cu care puteam să-l compar era cel pe care-l aveam în trecut, când ieșeam învingător dintr-o încăierare sau când reușeam să obțin o victorie împotriva sistemului. Diferența este că, în penitenciar, foloseam această energie știind că sunt atât de agresiv, dar creând un obiect care era un simbol concret, acceptabil pentru societate. Lucram într-un ritm rapid, redând, în principal, ceea ce era în sufletul meu: durere, furie, ură, iubire, disperare și teamă. Era foarte important pentru mine în plan personal, deoarece mi-a permis să-mi eliberez toate aceste emoții foarte puternice, canalizându-le în alt fel: în sculptură”. (15)

10.6. Bineînțeles, Jimmy Boyle este un caz excepțional, atât prin amploarea trecutului său infracțional, cât și prin calitatea activității sale artistice și literare

ulterioare. Dar, esențialul argumentației sale poate fi valabil pentru toți deținuții, chiar și fără nuanțe atât de dramatice. Deși în numeroase cazuri, schimbarea va fi mai puțin bruscă, nu va fi mai puțin semnificativă. În primul rând, mulți dintre ei se dedică unei activități artistice, numai pentru că în ea găsesc o sursă de consolare, de luptă împotriva plictiselii sau, pur și simplu, pentru a face ceva și a nu rămâne pasiv; dar, motivația poate să conducă, în timp, la o schimbare pozitivă. De asemenea, activitatea de creație sau artistică poate să producă și alte efecte favorabile: să contribuie din plin la dezvoltarea afectivă a deținuților, oferindu-le un mijloc de exprimare și de explorare a sentimentelor lor, într-un mod acceptabil și neprimejdios. Această activitate este și un mijloc de însușire a autodisciplinii și de a învăța să coopereze cu cei cu care lucrează în echipă.

Atracția exercitată de arte

10.7. Datorită naturii informale și a faptului că aceste activități oferă participanților posibilitatea de a alege, numeroși deținuți care sunt înstrăinați de orice formă de învățământ acceptă activitățile culturale. Pot avea sentimentul că sunt străini de arte, dar încurajările educatorilor și ale administratorilor au un rol important în a-i face să depășească acest sentiment. În general, se constată că activitățile de creație, ca și educația fizică și sportul, au un prag de participare scăzut, dar deținuții sunt ușor de motivat să participe. Mai mult decât atât, aceste activități nu depind neapărat de cunoașterea unei anumite limbi.

Libertate de exprimare

10.8. Este important să se acorde deținuților o libertate maximă de exprimare (în interiorul convențiilor artistice recunoscute). Aceasta va permite chiar și exprimarea sentimentelor ostile și negative, cum ar fi cele la care face referire Jimmy Boyle. Fără această libertate, deținuții riscă să nu acționeze cu toată sinceritatea și pot să presupună că li se oferă aceste posibilități pentru a fi manipulați. Mai mult, o reabilitare autentică, în sensul că deținuții sunt cei care aleg re-orientarea energiei și vieții lor, nu se poate face decât în contextul unei libertăți de alegere care să le permită să-și analizeze sentimentele și trăirile și să poată defini ei înșiși "poziția în care se află". O veritabilă libertate de alegere are mai multe șanse să fie garantată, atunci când activitatea de creație este înlesnită de artiști sau de educatori din afara sistemului penitenciar. În special, artiștii aduc cu ei un spirit de stimulare și de speranță. Atunci când este posibil, activitățile ar trebui să se desfășoare în afara penitenciarului, întărind astfel interacțiunea cu societatea și creând legături care ar putea să se mențină după liberare.

Abordare non-elitistă și multiculturală

10.9. Este indispensabil să se adopte o abordare non-elitistă. Orice politică culturală sau artistică pentru deținuți trebuie să aibă ca obiectiv participarea în număr cât mai mare și nu să se ocupe doar de cei care au aptitudini speciale. Nu trebuie să fie ocupat doar de un grup cultural majoritar. Adoptând o politică pluriculturală, se poate contribui mai mult la ameliorarea înțelegerii reciproce și la dispariția prejudecăților rasiale și culturale. S-a convenit ca în penitenciare să se urmărească o abordare “artă pentru toți”, în sensul noțiunii “sport pentru toți”.

Interacțiune cu comunitatea

10.10. Trebuie să fie subliniate și alte condiții care sunt necesare pentru reușita unei politici. Nu este posibil să se obțină opere artistice de înaltă calitate de la un număr mare de deținuți, fără un angajament serios din partea regimului penitenciar, în ceea ce privește timpul, spațiul și resursele. Desigur, timpul destinat recreării oferă unele posibilități, dar o politică serioasă lasă să intervină sectorul educativ din penitenciar și permite ca cel puțin o parte din ziua de lucru să fie consacrată activităților artistice. Totuși, de cea mai mare importanță este implicarea pe scară cât mai largă a personalităților artistice și culturale din exterior: scriitori și muzicieni din exterior care să interacționeze cu scriitorii și muzicienii deținuți; profesioniști în arta dramatică care să se asocieze cu deținuții (de exemplu, actrițe care să facă parte din distribuție într-un penitenciar pentru bărbați și invers); artiști care să conducă ateliere etc. De exemplu, în Irlanda, Consiliul național pentru arte propune ateliere de scriitori și ateliere de artiști în penitenciare. În aceste ateliere, scriitori și artiști profesioniști interacționează cu scriitorii și artiștii deținuți.

Capitolul XI: Educație socială

Concept de educație socială

11.1. Deși educația socială nu este menționată în mod expres, în mandatul comisiei este considerată totuși ca fiind un domeniu de importanță majoră. Acest termen descrie orice formă de educație care vizează să ajute oamenii să trăiască în colectivitate. Este de o importanță specială pentru persoanele care, în societate, sunt marginalizate sau sunt lipsite de apărare, așa cum sunt numeroși deținuți înainte de a fi încarcerați. Inevitabil, excluderea din societate și experiența încarcerării, în general, le vor agrava sentimentul de alienare față de societate, dar și dificultățile cărora trebuie să le facă față. Ca și creativitatea, educația socială este prezentă într-o oarecare măsură în orice formă de educație. În același timp, există un anumit domeniu al educației care are posibilitatea de a forma atitudini, deprinderi și de a oferi informații care vor permite cursanților să trăiască mai din plin și într-un mod mai constructiv în colectivitate. Acesta este subiectul prezentului capitol.

11.2. Termenul “educație socială” este preferat altor variante, cum ar fi: “deprinderi sociale și deprinderi de viață” sau “formare socială”, deoarece vizează educația generală sau dezvoltarea integrală a persoanei și evită ideea de „modificare comportamentală”, la care se face aluzie în alte enunțuri. Unele abordări didactice pot să insiste, în mod exagerat, asupra inadecvării și să nu recunoască suficient potențialul pozitiv și creativitatea cursanților. Obiectivul educației sociale ar trebui să fie dezvoltarea personală, care să permită cursantului să-și domine mai bine un aspect sau altul al vieții sale. Deseori, o mai bună dominare sau o mai mare responsabilitate într-un anumit domeniu (alimentație, sexualitate, formă fizică, înțelegerea copiilor etc.) poate avea un efect pozitiv în alte domenii, întărindu-le stima și încrederea în sine. Ceea ce trebuie evitat este punerea unui accent prea mare pe aspectele negative (ca de ex.: pe problemele de alcoolism sau de toxicomanie, pe lipsa “deprinderilor” sociale), deoarece există riscul ca tocmai acest lucru să întărească sentimentul de inadaptare – chiar dacă deținuților li se cere să gestioneze aceste probleme.

Participare a diferitelor categorii de personal

11.3. Problemele de educație socială nu țin, în mod exclusiv, de competența educatorilor. Ele țin, de asemenea, de domeniul lucrătorilor sociali, al psihologilor, al terapeuților și chiar al personalului de penitenciar, în general. Responsabilitatea educației sociale este plasată în mod diferit, în funcție de țară.

Lucrurile se complică și mai mult datorită diferențelor de interpretare a ceea ce înseamnă învățământul în penitenciar. În special, în țările latine, educația în penitenciare este adesea interpretată ca acoperind orice activitate destinată facilitării reabilitării deținuților după liberare sau care le conferă o mai mare independență. În Luxembourg, nu există un sector sau un departament de educație în penitenciar ca atare, cu toate că activitățile educative sunt conduse sub auspiciile serviciilor sociale. Dar, oricare ar fi organizarea și oricine ar fi responsabilul, ceea ce este important, este ca educația socială sau activitățile socio-educative să existe. Aceste activități vor fi folositoare atunci când toate sectoarele de activitate din penitenciar vor căuta să se completeze unele pe celelalte în această problemă. În fond, a identifica și a exploata orice posibilitate pentru o mai bună pregătire a deținuților în vederea liberării, poate să fie un excelent procedeu de a reuni, în mod util, personal de diferite specialități.

Informarea deținuților

11.4. La bază, educația socială ar trebui să se asigure că informațiile de care deținuții ar putea să aibă nevoie pentru reparația lor în societate, sunt disponibile pentru cei care le doresc. Informațiile cerute vor varia mult, în funcție de indivizi, dar trebuie să se refere și la locurile de muncă și la șomaj, la cazare, transporturi, la serviciile sociale, sanitare și educative din comunitate, la gestionarea banilor etc. Bibliotecile, în special, ar trebui să fie locurile în care ar putea să găsească mai ușor aceste informații.

Aspecte afective și de atitudine

11.5. Chiar și pentru problemele pe care le-am menționat, trebuințele se limitează foarte rar doar la obținerea de informații. Adesea, deținuții au nevoie să exploreze dimensiunea emoțională a unei probleme, să-și trieze atitudinile. De exemplu, experiența unui loc de muncă sau a șomajului poate fi un motiv de reflectare, sentimentul de depresie, deseori asociat cu lipsa unui loc de muncă, merită atenție. Chiar și atunci când astfel de dimensiuni psihologice sunt mai mari, în cazuri în care relațiile și problemele de identitate sunt primordiale, este nevoie și de informații directe legate de: familie, sexualitate, educația copiilor, violență, afirmarea de sine, gestionarea stresului etc. Deținuții sunt cei care trebuie să-și asume alegerea domeniilor pe care vor să le parcurgă, iar participarea la cursuri trebuie să fie în totalitate voluntară. Adesea, cursanții deținuți pot deveni conștienți de nevoia unei competențe numai după ce au explorat astfel de domenii și pot să-și formuleze cererile ca atare, ca de exemplu: să fie capabili să se apere și să-și prezinte punctul de vedere, fără a deveni agresivi; să solicite ocuparea unui loc de muncă sau să solicite ajutor social sau să facă față unei probleme care ține de

alcoolism sau de toxicomanie. Pot fi necesare și deprinderi de alt gen, și anume cele care privesc viața la domiciliu: să trăiască independent, să-și prepare mâncarea, să facă reparații etc. dar, și aici se ridică probleme de comportament legate de rolurile sexelor sau de singurătate.

Cursul norvegian

11.6. Comisia a fost informată de existența, în Norvegia, a unui curs de economie domestică pentru deținuți; cursuri și activități similare sunt curențe în multe țări. Cursul norvegian se leagă de faptul că un număr de deținuți ies din penitenciar cu bani puțini, fără un domiciliu permanent și care urmează să trăiască într-un mediu social nesigur, iar pentru întoarcerea la condiții sociale mai stabile, deseori, este nevoie de timp. Cursul cu durata de 120 de ore, care se desfășoară în penitenciar, are în vedere facilitarea reinserției în comunitate. Acesta încearcă să ajute deținutul să-și gestioneze viața de zi cu zi. Oferind cunoștințe teoretice și practice, cursul se străduiește să sporească însușirea unui mod de viață acceptabil, în domenii cum ar fi: nutriția, igiena, bugetul personal și viața socială. Rezultatele sunt pozitive: participanții găsesc cursurile atrăgătoare și instructive, teoria și practica fiind bine echilibrate. Bucătăria este partea care are cel mai mare succes, iar bărbații apreciază această parte atunci când reușesc să-și depășească sentimentele de nesiguranță. Una din părțile cele mai dificile ale cursului se referă la familiarizarea cursanților cu planificarea financiară: cursanții trebuie să lucreze cu bugete restrânse, pentru a câștiga experiență și cunoștințe care reflectă, în mod realist, situația în care se vor afla după liberare. Fiecare grup este format din 3-5 cursanți, favorizându-se astfel o atmosferă de siguranță și încredere.

Pregătire morală în vederea liberării

11.7. În general, în pregătirea deținuților pentru liberare, trebuie să se țină cont de două imperative: necesitatea ca întregul sistem penitenciar să fie preocupat de această problemă (de un climat de preliberare îndreptat spre exterior și spre viitor) și necesitatea unor cursuri speciale. Aceste două componente sunt complementare și indispensabile. Dacă pregătirea în vederea liberării constă doar dintr-un singur curs, care nu beneficiază de sprijin din partea regimului penitenciar, prin alocare de timp pentru deținuți și de resurse din partea sectorului educativ, un astfel de curs riscă să fie doar simbolic și inefficient. Cultura și climatul penitenciarelor trebuie să fie, în ansamblu, orientate spre pregătirea în vederea liberării, ca un curs să fie eficient. La fel, dacă un penitenciar se străduiește să pună în funcțiune o pregătire morală în vederea liberării, dar nu prevede cursuri speciale, vor exista mulți deținuți cu probleme ce nu vor fi examinate. Ambele elemente sunt necesare, dacă se dorește eficiență. Bineînțeles, nevoile deținuților cu

pedepse de lungă și de scurtă durată vor fi diferite, în numeroase privințe. Deținuții care execută pedepse lungi trebuie să fie ajutați în vederea unei readaptări de amploare. În cazul deținuților care execută pedepse scurte, eforturile trebuie să se axeze pe menținerea unui număr cât mai mare de susțineri din exterior. Un exemplu de curs de pregătire în vederea liberării, pe care comisia a convenit să-l menționeze, este programul de pregătire pentru liberare din centrul de detenție pentru tineri, din Rochester, Anglia. Este un curs de 8 ore pe zi, timp de două săptămâni, care se inspiră dintr-o schemă de "dezvoltare în grup", dar a cărui structură fundamentală constă în cinci module, fiecare tratând un aspect diferit al vieții unui "adult tânăr": situația socială (ca de ex.: sexualitatea, frecventarea unui local, modalități de gestionare a criticilor), locuri de muncă și șomaj, activități domestice, autorități, locuință și sănătate.

Studii sociale

11.8. Studiile sociale și sociologice sunt alte modalități de a ajuta deținuții să se integreze în societate. Acestea pot să-i ajute pe oameni să aibă legături cu societatea și au o importanță deosebită, dată fiind multipla alienare față de societate, întâlnită deseori printre deținuți. Un astfel de studiu permite abordarea oricărei probleme ce ține de informarea deținuților: modalitatea de votare, analizarea unei probleme sociale – poluarea, analiza teoretică sau critică a societății. Dar, indiferent de nivelul la care se situează acest studiu, cursanții au posibilitatea să-și mențină punctul lor de vedere critic despre societate, dacă așa doresc. În orice caz, li se oferă un mijloc de exprimare sau de analiză a propriilor atitudini față de societate, într-o manieră mai puțin distructivă în plan personal și social. Istoricul local, de exemplu, istoricul recent al localităților de origine a deținuților poate, de asemenea, să-i ajute să se raporteze la societate și să dobândească simțul identității. Lucrurile vor sta așa, mai ales, dacă vor fi studiate modurile de viață ale oamenilor obișnuiți și dacă vor putea fi legate de propriile amintiri ale cursanților. Publicațiile cunoscute în Marea Britanie și în Irlanda sub numele de "*Community Publications*", care conțin aceste genuri de amintiri pe plan local, constituie stimulente utile pentru astfel de studii: este deosebit de important să se consolideze sentimentul de identitate pe care deținutul îl poate avea față de o localitate (sau de un grup etnic, sau de un grup ca cel al țiganilor sau al oamenilor nomazi), deoarece, de cele mai multe ori, principalul sentiment de identitate va fi legat de infracțiune. Un deținut, mai ales dacă este tânăr, se poate vedea ca un hoț desăvârșit, sau ca un "macho" care acționează prin violență, astfel că tot ceea ce poate să susțină un alt sentiment de identitate trebuie să fie constructiv.

Metodologie flexibilă

11.9. Accentul pus pe învățarea emoțională și comportamentală are consecințe asupra metodologiei folosite. Programa de studiu trebuie să se bazeze pe nevoile percepute de cursanți, și nu pe informațiile pe care profesorul dorește să le comunice. Profesorul trebuie să creeze o situație (prin joc-de-rol, studiu de caz, discuții etc.) care, mai degrabă, să permită cursantului să învețe mai ușor și într-un mod mai activ, decât să fie beneficiarul unor informații deja evaluate. De asemenea, munca în grup va fi, deseori, un instrument prețios pentru un profesor instruit în astfel de metode, deși nu se pune accent aici un grup de lucru mai avansat sau terapeutic, decât dacă este implicat un psiholog sau un alt specialist în domeniu. Jocul de rol sau instruirea cu ajutorul filmelor video vor contribui și mai mult la educația socială, permițând elevilor să învețe să facă față unor situații interpersonale delicate sau să-și stabilească atitudinile cu privire la unele probleme și subiecte. Majoritatea cursurilor beneficiază de participarea unor persoane din exterior – membre ale unor asociații de voluntari sau specialiști în domenii științifice sau tehnice. Pe durata cursurilor de pregătire pentru liberare, este deosebit de important ca foști deținuți care au reușit, după liberare, să fie invitați să vorbească în fața grupelor de cursanți. Cu toate că o astfel de idee poate să ridice probleme de siguranță, cel mai bun mod pentru cei ce se află în închisoare, de a învăța să facă față situației lor după liberare este, probabil, de a profita de experiența, de cunoștințele și de competențele unui fost deținut.

Punerea în practică în penitenciar

11.10. Cu toate că prezentul capitol se concentrează asupra pregătirii în vederea întoarcerii în societate, multe dintre sugestiile făcute pot fi la fel de utile deținuților, chiar înainte de liberare. Este evident perioada în care deținuții își dezvoltă simțul responsabilității, al independenței sau al autodeterminării, sau când reușesc să-și atenueze stresul sau să lupte în alt mod împotriva efectelor negative ale vieții carcerale. Bineînțeles, lumea din interiorul unei închisori nu este în totalitate ruptă de lumea din exterior și numeroase probleme întâlnite în afară sunt prezente și în interiorul penitenciarului. Există și probleme de rasism și de sex, care trebuie combătute atât în penitenciar, cât și în afara lui.

Capitolul XII: Relațiile între educația din exteriorul și cea din interiorul așezământului penitenciar

12.1. Una dintre ideile importante ale prezentului raport este că educația pentru deținuți trebuie să fie, în toate privințele, cel puțin de calitate a unei educații bune care se oferă adulților în societate. Atunci când există o educație pentru adulți bine dezvoltată (ca în țările scandinave), cel mai bun lucru este ca deținuții să fie lăsați să iasă din penitenciar în timpul zilei, pentru a frecventa cursuri. Dacă lucrul acesta nu este permis, educația în penitenciar trebuie să fie strâns legată de învățământul care se oferă în exterior, comunitatea din afară trebuind să fie puternic implicată. Există un număr de avantaje care se desprind din participarea instituțiilor de învățământ din exterior la munca cu deținuții. Aceste avantaje sunt enumerate în alte părți ale prezentului raport; dar, unul din cele mai importante constă în faptul că serviciile educaționale pentru deținuți sunt cu atât mai acceptate, cu cât reflectă mai mult imaginea instituțiilor din “afară”.

Educația în exteriorul penitenciarului

12.2. Țările diferă în ceea ce privește gradul “de deschidere” al sistemelor lor penitenciare, dar și din punctul de vedere al posibilităților de autorizare a ieșirilor pentru frecventarea cursurilor în exterior. Comisia a recomandat ca permisiile de ieșire pentru a urma cursuri în exteriorul penitenciarului să fie considerate, într-o manieră generală, ca fiind cea mai bună soluție. Există numeroase motive în favoarea susținerii acestei abordări. În primul rând, studiile efectuate, în special în Danemarca, sugerează faptul că atunci când deținuții sunt autorizați să urmeze cursuri în exterior, probabilitățile lor de recidivă se diminuează (vom reveni asupra acestui subiect la paragraful 12.4). În al doilea rând, posibilitățile de studiu oferite sunt, în general, sporite, ceea ce este foarte important în cazul penitenciarelor de dimensiuni mici. În al treilea rând, există mai multe șanse ca deținutul să-și continue studiile după liberare, dacă a urmat cursurile în exteriorul și nu în interiorul penitenciarului.

12.3. Un factor deosebit de important al educației în exterior îl constituie posibilitatea mai mare de reabilitare socială. În exterior, cursantul deținut are mai multe șanse de a-și îmbunătăți imaginea de sine. Fiind doar unul sau doi deținuți printre persoanele „normale” care-și fac studiile în comunitate, aceștia sunt încurajați să se considere mai mult “studenți” și mai puțin “deținuți”. Astfel, aspectele pozitive sau constructive ale personalității lor sunt întărite, ceea ce contribuie la a-i determina să facă eforturi mai mari pentru a studia și probabil pentru a se reabilita.

12.4. Propuneri interesante se desprind dintr-un studiu danez realizat de Bjorn Holstein de la universitatea din Copenhaga, legat de o serie de efecte ale "Planului Skadhauge", care a început în 1975, și care a arătat că s-a înregistrat o creștere a numărului de persoane care urmează cursuri în timpul detenției și a numărului de permisiile de ieșire în scopuri educaționale. În acest studiu, s-a constatat că participarea la cursurile din interiorul penitenciarului nu a modificat semnificativ rata de recidivă. A apărut însă o strânsă legătură între permisiile de ieșire pentru a frecventa cursuri în exterior și diminuarea ratei de recidivă. De asemenea, s-a constatat că elevii din instituțiile obișnuite de învățământ nu erau influențați, în mod defavorabil, de prezența unor elemente din "exterior".

Educația de după liberare

12.5. Educatorii se confruntă și cu problema continuării procesului de învățământ după liberare pentru cei care urmează cursuri în penitenciar. Când se încearcă asigurarea unei astfel de continuități, apar numeroase probleme. Multe dintre ele depind de posibilitățile de studii care există în lumea din afară și, în special, în regiunea în care va trăi deținutul liberat. De asemenea, este important să se dispună de o rețea de consilieri pentru orientarea deținuților liberați. În plus, experiența arată (în special în unele studii britanice) că deținuții liberați au nevoie de o susținere individuală mai mare pentru a reuși să treacă de la educația "din interior", la educația "din exterior" (16). Această susținere este primordială, din mai multe motive: numeroși deținuți au avut experiențe negative și au obținut mai puține rezultate pozitive în timp ce au urmat cursurile și, în plus, există și alte presiuni care se exercită asupra fostului deținut, în perioada care urmează după liberarea sa. Divergențe pot să apară și în ceea ce privește problema de a ști dacă administrației penitenciare sau serviciilor educative le revine sarcina de a acorda acest sprijin vital, dar trebuie precizat că, în pofida costurilor, o susținere bine structurată, care să permită ajutarea foștilor deținuți pentru a se integra în sistemul educativ din comunitate, poate fi foarte eficientă. Există convingerea că, fără o susținere structurată, nu există nici un fel de șansă ca studiile să fie continuate după liberare.

12.6. Printr-un raport întocmit de partea norvegiană către comisie se arată că mare parte dintre deținuții care frecventează cursuri în penitenciar nu reușesc să parcurgă trecerea la învățământul obișnuit din comunitate. Pentru a contracara această situație, în mai multe localități ale țării, s-au creat clase pentru continuarea cursurilor sau de asistență post-penitenciară. Ca și în penitenciar, aceste clase au efective reduse, de 4-6 elevi și oferă un mediu fără risc și clar definit, ca și posibilitatea de a trece direct de la așezământul penitenciar la educația post-penitenciară. De asemenea, în Norvegia a fost aplicat un proiect pilot în Rogaland,

unde, în trei penitenciare sunt încarcerați 260 până la 280 de deținuți. Proiectul a început în 1985 și s-a terminat în 1988 și viza să completeze educația din penitenciare cu programe în exterior care să permită deținuților să treacă mai ușor la studii sau să ocupe un loc de muncă. De asemenea, viza să stabilească metode eficiente de cooperare între diferitele agenții implicate atât în interiorul cât și în exteriorul penitenciarului, iar o primă evaluare a arătat că acest obiectiv a fost atins. Înainte, fiecare serviciu elabora propriul său program, astfel încât deținutul putea să fie cuprins, în același timp, în mai multe planuri. Lucrul acesta era o irosire de resurse și făcea situația beneficiarului și mai dificilă. În prezent, serviciile lucrează împreună, făcând schimb de informații și recurgând la o planificare mai sistematică, de largă perspectivă. Cursanții sunt cuprinși în propriile lor proiecte educaționale atât în interiorul, cât și în exteriorul așezământului penitenciar.

12.7. Deși un mare număr dintre factorii menționați mai sus, care influențează continuitatea educației după liberare, pot să depășească limitele competențelor administrației penitenciare, există și probleme care țin de resortul acesteia. Astfel, după cum s-a văzut deja, dacă studiile parcurse în timpul executării pedepsei se desfășoară în afara penitenciarului, va exista o probabilitate mai mare de a le continua, chiar și atunci când, după liberare, deținutul va locui într-o altă regiune. Îi va fi mai ușor să treacă de la o instituție de învățământ din exterior la alta, decât de la educația din interiorul penitenciarului la studii în exterior. Pentru o mai mare înlesnire, deținuții autorizați să urmeze cursuri în exterior ar trebui să fie încarcerați în penitenciare situate în apropierea domiciliului lor, astfel încât să-și poată continua studiile într-un loc familiar, după executarea pedepsei.

Educația în penitenciar

12.8. Deși comisia consideră permisiile de ieșire pentru a frecventa cursuri în exterior ca fiind cea mai bună soluție, recunoaște că „a doua cea mai bună” soluție - de a asigura cursuri în interiorul penitenciarului, constituie practica cea mai uzuală, în majoritatea țărilor. Există factori care pot să exercite o influență considerabilă asupra calității serviciului furnizat în acest mod. Un mare număr de „condiții” care afectează calitatea serviciilor educative din penitenciar sunt studiate în detaliu în capitolul următor. Aici vom insista pe un factor important: măsura în care educația din penitenciar reflectă calitățile celei mai bune educații din exterior. De asemenea, vom aminti unele metode care permit educației din penitenciar să obțină și să păstreze această calitate „exterioară”.

12.9. Parțial, calitatea învățământului din exterior se poate obține prin „importul” de cursuri și activități de la organisme educative din exterior. Acționând astfel, va crește posibilitatea ca cel puțin unii deținuți să-și continue

studiile după liberare. Totuși, studiul danez arată că reabilitarea socială nu are loc în aceeași proporție, cu toate că deținuții sunt conștienți de faptul că trec prin același examen public ca și elevii din exterior, că lucrările lor de artă sunt expuse alături de cele ale populației, că sunt, oficial, studenți ai “universităților deschise”, ca și cei din exterior etc.

12.10. Procesul de introducere în penitenciar a ceea ce este mai bun în învățământul din exterior este favorizat de faptul că profesorii și ceilalți educatori din instituția penală sunt angajați de autoritățile educative din exterior. Nu se pune problema condițiilor de desfășurare a activității personalului didactic care să fie similare cu ale celorlalți profesori din comunitate. Ceea ce este important, este faptul că aceștia nu trebuie să fie izolați din punct de vedere profesional și trebuie să aibă legături semnificative, directe cu mediul pedagogic din exterior. Dacă profesorii primesc un sprijin susținut din partea organismelor educaționale din exterior, atunci se diminuează posibilitatea ca aceștia să devină “instituționalizați” sau să adopte atitudini negative, ca alte persoane care lucrează în mediul penitenciar. Într-adevăr, un personal didactic bun, “orientat spre exterior”, poate să contracareze instituționalizarea generală, care se poate produce într-un penitenciar.

Capitolul XIII: Condiții de învățământ în penitenciar

Personalul

13.1. În ceea ce privește personalul care are ca responsabilitate educația în penitenciar, fiecare țară are tendința de a adopta dispoziții și metode diferite de asociere a competențelor - din interior și din exterior, în cadrul sistemului carceral. Cu toate acestea, oricare ar fi soluțiile adoptate, este indispensabil ca știința și ideile de care beneficiază serviciile de educație din comunitatea exterioară, să fie canalizate spre sistemul penitenciar. În mod normal, educatorii care lucrează în penitenciare trebuie să posede experiență și calificări, cel puțin egale cu cele pe care le are personalul din rețeaua principală de servicii de educație. Există aspecte ale învățământului din penitenciar care se raportează, în special, la contextul carceral. Trebuie să se acorde prioritate perfecționării personalului și este foarte important ca educatorii să primească și sprijin, pentru a putea să gestioneze astfel de aspecte.

13.2. Despre rezervele pe care le au, uneori, supraveghetorii din penitenciare față de educație, s-a discutat în capitolul III. Una dintre metodele sugerate pentru a face față acestei situații constă în extinderea, într-o oarecare măsură, a serviciilor din sectorul educativ asupra supraveghetorilor, abordare care ar putea să favorizeze o ambianță generală pozitivă în penitenciar. În plus, sunt necesare și metode mai directe. Trebuie să se pună preț, într-o mai mare măsură, pe formarea inițială și continuă a supraveghetorilor, pentru a le permite să înțeleagă de ce este necesar ca în penitenciar să se desfășoare învățământul pentru deținuți și pentru a-i încuraja să susțină, în toate modurile posibile, activitățile educative din penitenciare.

13.3. Uneori, este necesară implicarea supraveghetorilor efectiv în procesul de învățământ, în cazul în care aceștia au competența necesară, contribuind astfel, în mare măsură, la eliminarea barierelor dintre diferitele categorii de personal, ca și a celor dintre deținuți și personal. Dificultățile inerente unei astfel de situații pentru supraveghetor, în special conflictul dintre rolul de gardian și de cel de educator nu trebuie să fie subestimate. Aceste dificultăți se accentuează atunci când se ține cont de metodele de învățământ recomandate pentru adulți. Profesorul nu mai are rolul de a comunica cunoștințe, acordând puțină atenție felului în care acestea sunt recepționate, ci de a determina participarea activă a cursanților, considerându-i resurse și nu primitivi pasivi.

Voluntari

13.4. Accentul pus pe cunoștințele de specialitate necesare educației pentru adulți în penitenciare constituie, de asemenea, un criteriu util pentru început, în examinarea rolului voluntarilor în educația din penitenciare. Există diferențe considerabile, în funcție de țară, în ceea ce privește amploarea cu care se recurge la vizitatorii voluntari. De exemplu, aceștia au un rol important în așezămintele penitenciare din Franța și Luxemburg și activează fie individual, fie prin intermediul organizațiilor, cum ar fi GENEPI (asociația studenților francezi, alcătuită din 800 de membri și care se axează, în special, pe vizitarea și pe ajutorarea deținuților). Deși există pericolul ca voluntarii să fie folosiți pentru a furniza un substitut nefericit al serviciilor de specialitate, aceștia pot reprezenta un mijloc de completare și de extindere a eficienței personalului didactic angajat, cu condiția să fie bine utilizați. În plus, ei pot reprezenta un mijloc excelent de a spori colaborarea și înțelegerea dintre comunitate și populația carcerală și un mijloc de a încuraja implicarea activă a deținuților.

13.5. Unele domenii de activitate se pretează foarte bine la folosirea voluntarilor. Aceștia se pot asocia cu deținuții pentru a desfășura împreună activități culturale: artă dramatică, grupe de lectură, muzică, pictură, șah etc. Adesea, persoana venită din afară arată sau predă deținuților interesați, în mod gratuit, deprinderile sale. Sau din contră, înșiși deținuții invită unele persoane pentru a-i vizita și a le împărtăși deprinderile sau cunoștințele. Manifestările sportive sunt, de asemenea, un mijloc popular de interacțiune, atunci când echipe din exterior concurează cu deținuții. Uneori, voluntarii își asumă un rol socio-educativ, oferind informații despre demersurile pe care trebuie să le facă pentru a beneficia de un ajutor social sau pentru a căuta un loc de muncă, consiliere în probleme legate de consumul de droguri, de alcool etc. De asemenea, ei constituie un sprijin în domeniul educației ca atare, de exemplu, prin conversații cu un deținut care învață o limbă străină sau ajutând cursanții să-și facă temele, în alfabetizare, în formarea profesională etc. Grupuri din GENEPI au un rol de sprijin în cadrul învățământului din Franța, răspunzând nevoilor unui număr mic de elevi (unul, doi sau trei) sau intereselor minoritare, pentru care atribuirea unui post didactic nu se poate justifica.

13.6. În Luxembourg, sunt avute în vedere proiecte noi, cum ar fi participarea deținuților la competiții sportive în exterior, dar și participarea publicului la meciuri în interiorul așezămintelor penitenciare. Se fac eforturi pentru ca atât deținuții, cât și publicul să participe la organizarea și gestionarea unor astfel de manifestări. În 1987, s-a făcut un experiment de acest gen. Experimentul a constat în organizarea unui campionat de fotbal pe durata unei zile întregi, în care deținuții aveau permisiunea de a invita spectatori din exterior. Toate preparativele au fost făcute de către un comitet mixt, alcătuit din deținuți și

din membri ai personalului de penitenciar, care a trimis invitații publicului. Ziua manifestării a fost descrisă ca un “festival de vară”, cu un număr egal de deținuți și vizitatori (în jur de 150, de o parte și de alta). O echipă formată din deținuți, gardieni și voluntari, în a cărei responsabilitate s-a aflat prepararea de gustări la grătar, a vândut aceste produse în beneficiul a trei asociații de deținuți: echipa de fotbal, echipa de șah și echipa de redacție a jurnalului deținuților.

13.7. De cele mai multe ori, acest tip de contacte se limitează, în principal, la domeniul sportiv. Foarte rar se caută posibilități mai discrete și pe termen mai lung. Ar putea să se organizeze grupuri de discuție, la care să fie invitați specialiști din exterior. Voluntarii ar putea să supravegheze activitatea deținuților care își încep studiile, ceea ce necesită mai mult timp decât simpla participare la manifestările sportive sau la discuțiile în grup și care oferă o șansă pentru stabilirea de relații de o mai bună calitate, între deținut și persoana venită din exterior.

13.8. Desigur, vizitatorii voluntari oferă multe posibilități pentru diminuarea sentimentului de izolare și favorizează progresul deținuților, dar se cuvine să fie formulate unele rezerve. Nu trebuie pierdut din vedere riscul, deja amintit, de a vedea voluntarii ca pe o soluție ieftină de înlocuire a specialiștilor remunerați. Rolul lor trebuie să fie acela de a completa și de a extinde serviciile educative. De asemenea, trebuie să fie examinată cu atenție perspectiva în care gardienii să poată fi în măsură să întreprindă măcar o parte dintre activitățile care sunt prevăzute pentru voluntari. Aceștia din urmă, la fel ca și alții care lucrează în penitenciare, au nevoie, pe de o parte, să primească directive precise în conformitate cu rolul și deontologia lor și, pe de altă parte, să fie sprijiniți, prin instruire și consultații regulate. În Țările de Jos, selecția voluntarilor este foarte strictă și se încheie un “contract” cu fiecare în parte, precizându-se ce se așteaptă de la ei, ce ajutor vor primi etc.

Planificarea educației

13.9. “Fluctuația”, deseori în proporție mare și neregulată a deținuților într-un penitenciar, independent de implicațiile didactice la care ne-am referit în capitolul V, poate impune cerințe organizatorice majore. În raportul său către comisie, Suedia a descris felul în care se străduiește să abordeze problema nevoilor educaționale mari ale deținuților condamnați la pedepse de scurtă durată (în 1985, 63% dintre deținuți erau condamnați la trei luni de detenție sau mai puțin). Numeroase regiuni ale administrației penitenciare (regiuni administrative compuse din penitenciare locale, centre de arest preventiv și centre de probațiune, fiecare având un director zonal) au conceput un “dosar de studii” special, pentru fiecare deținut care participă la programele de învățământ. În dosar sunt incluse:

nivelul educațional, planificarea în detaliu a studiilor și a rezultatelor obținute în timpul detenției; chiar dacă cursurile nu au fost urmate complet, se vor înregistra părțile parcurse. Acest dosar este deschis în perioada detenției preventive și va însoți cursantul în penitenciarul în care urmează să-și execute pedeapsa. Dacă deținutul este transferat într-un alt penitenciar, este asigurată continuitatea studiilor. Acest proiect se află în faza de experiment dar, după 18 luni, se pare că este apreciat atât de către cursanți, cât și de profesori și de personalul de penitenciar.

Facilități

13.10. Atunci când deținuții nu pot ieși din penitenciar pentru a frecventa cursuri, penitenciarul trebuie să dispună de spații adecvate suficiente. Deși unele spații destinate activităților educative din penitenciar pot fi repartizate în locuri diferite (de ex.: ateliere, sală de sport, sală de teatru, bibliotecă), este important să se dispună cel puțin de un nucleu de săli de clasă, pentru a putea fi creată o ambianță de studiu, diferită de restul așezământului. Dar, mai mult decât atât, elemente separate cum sunt: bibliotecile, atelierile, activitățile culturale și sportive trebuie să se străduiască să creeze în interiorul penitenciarului o ambianță pozitivă, cât mai apropiată de cea din exterior. Trebuie să se dispună de materiale folosite în mod curent în educația pentru adulți, în special de fotocopiatoare pentru copierea textelor pentru cursanți și pentru profesori. Bineînțeles că atunci când echipamentele sunt puse la dispoziția penitenciarelor, administrației educației îi revine sarcina de a veghea ca acestea să fie folosite eficient și efectiv.

Accesul

13.11. Experiența trăită în diferite locuri arată că, în afară de descrierea amenajărilor corespunzătoare pentru învățământ, trebuie să se specifice și în ce măsură deținutul are, cu adevărat, acces la acestea. Deseori, se întâmplă ca în penitenciare cu echipamente corespunzătoare pentru învățământ, bibliotecile, sălile de gimnastică etc. să fie foarte puțin folosite, din cauza lipsei de personal sau din alte cauze. De asemenea, principiul accesului se aplică într-un alt mod. Este inadmisibil ca participarea la cursuri sau la activitățile educative din penitenciare să depindă într-o măsură importantă de situația financiară a deținutului. Atunci când este necesar să se facă selecții în funcție de resursele limitate, trebuie să se țină cont de considerentele legate de învățământ, cum ar fi: nevoile candidatului, aptitudinea sa pentru a urma cursul respectiv, autenticitatea eforturilor sale etc. În general, pe cât este posibil, trebuie să se aplice întru totul principiile corectitudinii și al egalității, în ceea ce privește șansele de a avea acces la educație.

Note:

- (1). Recomandarea nr. R (81) 17 a Comitetului de Miniștri ai Statelor membre cu privire la educația pentru adulți (Consiliul European, 1981).
- (2). Education des adultes et développement communautaire (Consiliul European, 1987).
- (3). Regulile europene de penitenciare (Consiliul European, 1987).
- (4). Școala dincolo de gratii (School Behind Bars), Skaalvik/Stenby, (1981).
- (5). Regulile europene de penitenciare (Consiliul European, 1987).
- (6). Ian Dunbar, A Sense of Direction (Hole Office, 1985).
- (7). Adult Basic Education in Prison Establishments in Northern Ireland: a report by a working party (Northern Ireland Office, 1988).
- (8). Education des adultes et développement communautaire (Consiliul European, 1987).
- (9). Pre-vocational Education: an inside story (Further Education Unit, 1987).
- (10). Keeping the Institute Under Review - (Inner London Education Authority, 1985).
- (11). A.H. Charnley și H.A. Jones, The Concept of Success in Adult Literacy (London, 1979) .
- (12). Adult Basic Education in Prison Establishments in Northern Ireland (Northern Ireland Office, 1988).
- (13). Education des adultes et développement communautaire (Consiliul European, 1987).
- (14). Prison Libraries (The Library Association, 1981).
- (15). Jimmy Boyle, A Sense of Freedom (Pan, 1977).
- (16). Bridging the Gap (NACRO, 1981) și Adults Literacy Unit Development Projects, 1978-1980 (ALBSU, London, 19)

Download at
www.epea.org